

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Církev a stát v Demokratické republice Kongo

Diplomová práce

Autor: Bc. Lucie Grundmannová

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie – africká studia

Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Praha, 2020

Zadání diplomové práce

Autor:	Lucie Grundmannová
Studium:	F17NP0063
Studijní program:	N6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie - africká studia
Název diplomové práce:	Církev a stát v Demokratické republice Kongo
Název diplomové práce AJ:	Church and State in the Democratic Republic of Congo

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Demokratické republiky Kongo je vnímána jako ukázkový případ zhrouteného státu. Takový stát není schopen zajistit základní funkce jako je např. potravinová bezpečnost, zdravotní péče, vzdělání a zejména bezpečnost země a efektivní kontrola území. Obyvatelé se tak obracují na nestátní aktéry (místní náčelníky, ozbrojené milice, neziskové organizace, náboženské skupiny,...), kteří roli státu často suplují. Nejvýznamnějším nestátním aktérem je v případě DRK římskokatolická církev, která má zásadní vliv na formování společnosti a rozvoj země již od dob kolonialismu. Její úloha v konžské společnosti se historicky proměňovala a ze spolehlivého spojence se postupem času stal hlavní kritik vládnoucích garnitur. Tato diplomová práce analyzuje vztah státu a církve v DRK se zaměřením na současný a budoucí vývoj.

Abbink, Jon. 2005. *Religion and Politics in Africa: The Future of "The Secular"*. Africa Spectrum. 49, č.3, 83-106.

Bodjoko Lilembu, Jean-Pierre. 2010. *Développement de la radio catholique en République démocratique du Congo*. L'Harmattan.

Bongmba, Elias Kifon. 2015. *Routledge Companion to Christianity in Africa*. Routledge.

Clements, Kevin P a kol. 2007. *State Building Reconsidered: the Role of Hybridity in the Formation of Political Order*. Political Science. 59, č.1, 45-56.

Desjoyaux, Laurence. 2019. *République démocratique du Congo : l'Église, seul recours d'un peuple exsangue*. La Vie.

Di John, Jonathan. 2008. *Conceptualising the Causes and Consequences of the Failed States: A Critical Review of the Literature*. Working Paper 25, Crisis States Research Centre.

Hastings, Adrian. 1979. *A History of African Christianity 1950-1975*. African studies series, 26. Cambridge University Press.

Hastings, Adrian. 1995. *The Church in Africa, 1450-1950*. Clarendon Press.

Larcher, Laurent. 2018. *L'Église catholique en République Démocratique du Congo (encore) face au pouvoir*. Notes de l'Ifri (Centre Afrique subsaharienne). Ifri.

Ngolet, François. 2011. *Crisis in the Congo: The Rise and Fall of Laurent Kabila*. Palgrave Macmillan.

Pawliková-Vilhanová, Viera. *Christian Missions in Africa and Their Role in the Transformation of African Societies*. Asian and African Studies.16, č.2, 249-260.

Tilouine, Par Joan. 2019. *En RDC, l'Église catholique se lance dans la bataille anticorruption*. Le Monde.

Titeca, Kristof, De Herdt, Tom. 2011. *Real Governance Beyond the 'Failed State': Negotiating Education in the Democratic Republic of the Congo*. African Affairs. 110, č. 439, 213-23.

Warkentin, Raija. 1996. *Traditional African Religion and Modern Christianity in Zaïre: The Case of the Bira*. Anthropologica. 38, č. 1, 3-19. Canadian Anthropology Society.

Garantující pracoviště: **Katedra politologie,
Filozofická fakulta**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Prouza, Ph.D.**

Datum zadání závěrečné práce: **29.5.2020**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením diplomové práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 2. července 2020

Podpis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. Janu Prouzovi, Ph.D. za vedení práce, odborné rady, cenné připomínky a vstřícný přístup. Poděkování patří také těm, kteří mě při psaní této práce podporovali, zejména mému příteli, rodině a přátelům.

Anotace

Grundmannová, Lucie. *Církev a stát v Demokratické republice Kongo*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, Diplomová práce.

Diplomová práce analyzuje roli římskokatolické církve ve správě věcí veřejných v Demokratické republice Kongo. Zaměřuje se vztah mezi církví a státem v důležitých historických okamžicích země, od kolonialismu po současnost. Jedná se o instrumentální případovou studii, která se zabývá fenoménem hybridní správy v afrických státech, a přispívá tak k rozšíření teoretických i empirických poznatků o roli nestátních aktérů v budování státu a zajišťování veřejných služeb. V tomto ohledu analytická část pracuje nejvíce s daty ze sektoru vzdělávání a zdravotnictví. Důraz je také kladen na zapojení katolické církve do politických událostí a demokratizačního procesu.

Klíčová slova: Demokratická republika Kongo, církev, stát, nestátní aktéři, hybridní správa, zhroutené státy.

Annotation

Grundmannová, Lucie. Church and State in the Democratic Republic of Congo. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2020, Master Degree Thesis.

This diploma thesis analyses the role of Roman Catholic Church in administration of public services in the Democratic Republic of Congo. It is focused on the relation between church and state in important historical moments from colonialism until today. The thesis is an instrumental case study which deals with the phenomenon of hybrid administration in African states and contributes to both theoretical and empirical knowledge about the role of non-state actors in statebuilding and public services administration. In these terms, the analytical part of the thesis is based on data from educational and health care sectors. An emphasis is then put on engagement of the Catholic Church in political events and democratization process.

Keywords: Democratic republic of Congo, Church, State, Non-State Actors, Hybrid Governance, Failed State.

Obsah

ÚVOD	1
1. DUCHOVNÍ ŽIVOT V AFRICE	8
1.1 KŘESŤANSTVÍ V AFRICE – SYNKREZE S TRADIČNÍM NÁBOŽENSTVÍM	9
1.2 CÍRKEV A STÁT V AFRICE.....	12
2. KONCEPT <i>FAILED STATE</i> A JEHO APLIKACE V AFRICE.....	14
2.1 KONCEPT HYBRIDNÍ SPRÁVY	17
2.1.1 <i>Vládnutí bez vlády (governance without government)</i>	20
2.1.2 <i>Stínové instituce (twilight institutions)</i>	20
2.1.3 <i>Vyjednávaná státnost (negotiating statehood)</i>	20
2.1.4 <i>Reálná vláda (real government)</i>	21
2.1.5 <i>Institucionální multiplicita (institutional multiplicity)</i>	21
2.1.6 <i>Hybridní vláda (hybrid governance)</i>	23
3. CÍRKEV A STÁT V DEMOKRATICKÉ REPUBLICE KONGO	25
3.1 BELGICKÉ KONGO – „HORLIVÝ LOAJALISMUS“	25
3.2 NEZÁVISLOST – „TU ES AUSSI MECHANT QU'UN PERE!“	28
3.3 DRUHÁ REPUBLIKA – PREZIDENT MOBUTU VS. KARDINÁL MALULA	30
3.4 AFRICKÁ SVĚTOVÁ VÁLKA – CÍRKEV JAKO MEDIÁTOR.....	37
3.5 NÁSTUP JOSEPHA KABILY – PŘEŽITÍ V OBDOBÍ HUMANITÁRNÍ KRIZE....	40
3.6 PROTİKABILOVSKÉ PROTESTY 2015-2018 – CÍRKEV V ČELE OPOZICE ...	42
3.7 VOLBY 2018 A SOUČASNOST – SMÍŘENÍ A SPOLUPRÁCE?	45
ZÁVĚR	51
ZDROJE	59
O LITERATURA	59
O PRAMENY	65

Úvod

„*Povstaňte, plamen naděje je v našich rukách. Zvedněme hlavy, které byly až příliš dlouho skloněné. Vybudujeme zemi, která bude krásnější než kdy předtím.*“ (Sarr 2018a) Takto arcibiskup Ambongo Besungu apeloval v roce 2016 na konžské katolíky, aby nepolevovali ve svém boji za demokratické volby a ukončení mandátu Josepha Kabily. A demonstranti nepolevili, ani když někteří z nich při pokojných demonstracích přišli o život, a s pomocí mezinárodního tlaku se dočkali v roce 2019 prvního demokratického předání moci od vyhlášení nezávislosti Demokratické republiky Kongo (RDC¹) v roce 1960.

Tento důležitý historický okamžik se ovšem pro mnohé Konžany stal jen dalším symbolem zklamáním. Katolická církev² pro účely prezidentských voleb vyslala 40 tisíc pozorovatelů, kteří hlásili drtivé vítězství pro opozičního kandidáta Martina Fayulua. Za oficiálního vítěze byl ovšem prohlášen Felix Tshisekedi a lidé i někteří představitelé církve jsou přesvědčeni, že toto vítězství je jen dalším Kabilovým podvodem. Ačkoliv Konžská národní biskupská konference (CENCO – Conférence Épiscopale Nationale du Congo) vydala stanovisko, že nechce stavět budoucnost národa na lži, je ochotna s novým prezidentem spolupracovat v zájmu zlepšení situace v zemi (Malzac 2019).

Katolická církev se už ovšem nenachází ve stejné situaci jako před zmiňovanými volbami. Vítězství prezidenta Tshisekediho způsobilo její vnitřní rozkol, kdy biskupové z jeho domovské provincie Central Kasai naopak vítali Tshisekediho vítězství se slovy: „*je to poprvé v historii naší země, kdy úctyhodný syn Kasaie byl zvolen pro předsednictví, proto bychom chtěli požádat Boha, aby chránil jeho mandát.*“ (Sarr 2019) Poslední takové silné rozdělení církve vedlo k její částečné paralyzaci a neschopnosti otevřeně bojovat za mírové usmíření válčících stran v První (1996–97) i Druhé konžské válce (1998–2003).

Katolická církev je jedinou institucí v RDC, která zůstala silně zakotvena ve společenských strukturách už od dob kolonialismu. Kongo je zároveň domovem největší katolické populace v Africe (Jenkins 2019). I díky tomu má církev větší

¹ V práci bude pro Demokratickou republiku Kongu užívána zkratka RDC z francouzského oficiálního názvu země République démocratique du Congo. Zároveň bude práce operovat s názvem Kongo pouze pro RDC, sousední Konžská republika bude vždy odlišena jako Kongo-Brazzaville.

² Katolickou církví nebo jen církví je v práci označována římskokatolická církev.

politickou legitimitu než jakýkoli dosavadní prezident, zároveň její instituce napříč zemí poskytují zdravotní péči i vzdělání komunitám, které stát opomíjí. Ačkoliv je kinshaský arcibiskup Ambongo Benunga po dlouhá léta vytrvalým bojovníkem³ za lidská práva a demokracii, z historických sporů mezi státem a církví v RDC je patrné, že hranice mezi antagonismem a spoluprací je někdy velmi tenká.

*Jakou roli tedy hraje římskokatolická církev ve správě věcí veřejných v Demokratické republice Kongo? Tuto výzkumnou otázku zodpovídá předkládaná diplomová práce, která je instrumentální případovou studií zaměřující se na fenomén hybridní správy v afrických státech, a přispívá tak k rozšíření teoretických i empirických poznatků o roli nestátních aktérů ve slabých a selhávajících státech. Zároveň práce odpovídá i na dílčí výzkumné otázky: *Ve kterých sektorech římskokatolická církev efektivně nahradila státní správu? Jakými proměnami prošel vztah římskokatolické církve a státu od období kolonialismu do současnosti? Jakými způsoby římskokatolická církev podporuje (pokud vůbec) demokratizační snahy v Demokratické republice Kongo?**

Náboženská dimenze moderní historie je pro život v současné Africe velmi významná. Africká náboženství zahrnující tři hlavní proudy – tradiční náboženství, křesťanství a islám – vytváří specifika africké společnosti i africké politiky. Zatímco největší muslimská centra se nacházejí v oblasti severní Afriky a Maghrebu, křesťanské církve mají naopak větší vliv v Africe subsaharské. Historicky byl jejich politický a sociální dopad na Afriku mírně specifičtější vzhledem k jejich napojení na evropskou kolonizaci kontinentu. Zatímco v Evropě je však křesťanů rok od roku méně, subsaharská Afrika se díky rostoucímu počtu věřících stala jedním z významných duchovních center současného křesťanství.

Náboženství Afričany spojuje, dává jim pocit jistoty a pomáhá jim vyrovnat se s každodenními těžkostmi. To ostatně potvrzují i průzkumy Pew Research Center (2018), podle nichž ve srovnání s lidmi z jiných částí světa, lidé ze subsaharské Afriky vidí budoucnost mnohem optimističtěji. Zřejmě i díky tomu, že většina z nich věří, že za jejich života dojde k příchodu Ježíše na zem (Pew Research Centre 2010: 13). Lidé v tomto regionu navíc nemají takovou důvěru ve stát jako v komunitu, lokální vůdce a zejména v náboženské představitele (Afrobarometr 2016). To automaticky klade i

³ Někdy dokonce označován jako „rebel“ (Malzac a Sarr 2018).

vyšší nároky na odpovědnost na náboženské vůdce, kteří přibližují věřící k Bohu a zároveň zde mají mnohem složitější úlohu než mimo rozvojový svět.

Zejména pro chudé a marginalizované obyvatelstvo bez přístupu k základním sociálním a zdravotním službám je jejich pomoc důležitá. V tomto směru sehráli klíčovou roli misionáři, kteří v době kolonialismu zajišťovali poskytování těchto služeb, zakládali školy, nemocnice či dispenzáře, tehdy v napojení na evropskou kolonizaci. Po vzniku nezávislých států se úloha a postavení církve změnily. Absence podpory ze strany koloniální správy donutila církve stát se samostatnějším aktérem a v některých případech tak došlo i k zastavení její spolupráce s novou vládou. Církve se zároveň na mnoha místech ujala role hlídacího psa a začala aktivně upozorňovat na problémy obyvatel, porušování lidských práv a svobod. V konfliktních oblastech pak dodnes plní i roli mediátora a pomáhá s postkonfliktními rehabilitačními programy. Na těchto a mnoha dalších aktivitách spolupracuje také s mezinárodními neziskovými organizacemi. Příkladem mohou být rozvojové projekty a další programy určené na podporu místních obyvatel a zlepšování jejich životní úrovně.

Každá mince má ovšem i odvrácenou stranu. Katolická církev mnohdy neschvaluje používání antikoncepce, což má přímý vliv na šíření HIV/AIDS. Podobně netolerantní je církev vůči LGBT komunitám, které navíc v řadě zemí čelí útlaku a represím ze strany státu. Obrovský problém představuje také boj proti potratům, které jsou často jediným řešením pro znásilněné ženy. V kontextu konfliktů je přitom znásilnění extrémně časté, využívá se i jako válečná strategie a znásilněné ženy tak často umírají na vnitřní zranění, kdy se o interrupce snaží podomácku vyrobenými nástroji. Stejně jako v Evropě jsou známy také případy sexuálního zneužívání ze strany církevních představitelů (Fihlani 2016).

Velmi silný společenský vliv církve, ale znamená také to, že dokáže vyvíjet morální tlak na vládnoucí elity. Kvůli svým disidentským postojům jsou církevní představitelé často jedny z nejstíhanějších osob v zemi. Nejsou proto ojedinělé případy, kdy se církev vložila do společenského i politického dění.

Ukázkovým příkladem je v tomto směru i Demokratická republika Kongo (RDC), kde je role katolické církve klíčová už od dob kolonialismu, kdy tvořila páteř koloniální správy a westernizačních snah. Ze spolehlivého spojence se ale postupem času stal hlavní kritik státu. Situace mezi oběma aktéry se opět silně vyostřila zejména v

posledních letech, kdy se církev rozhodla opustit roli tichého morálního dozorce a stanula přímo v čele občanských protestů. Nakonec to byla právě Konference katolických biskupů v Kongu, která zprostředkovala politickou dohodu, čímž přispěla k historicky prvnímu mírovému předání moci v zemi.

Život v Demokratické republice Kongo nebyl nikdy jednoduchý. Země o rozloze 2,3 mil. km² (čtyřikrát více než Francie) je druhou největší zemí Afriky. Většinu země pokrývají husté deštné pralesy (druhé největší na světě), kterými protéká řeka Kongo (druhá nejvodnatější na světě). Pod povrchem země se ukrývá největší bohatství a možná i největší prokletí Konga, obrovská ložiska nerostných surovin – kobaltu, koltanu, tantalu, mědi, zlata, diamantů a dalších. Vzhledem k závislosti na vývozu nerostů je země extrémně citlivá na komoditní šoky. Zároveň se odhaduje, že nelegální finanční toky (zejména pašování a krádeže surovin) opouštějící RDC jsou minimálně stejně velké jako objem přicházejících financ z oficiální rozvojové pomoci (Titeca a De Herdt 2019a).

Už od belgické koloniální nadvlády byli obyvatelé Konga zacykleni v krvavém koloběhu násilí⁴. V některých regionech přetrvává násilný konflikt dodnes. I kvůli vleklým konfliktům se zde nachází přes 5,5 milionu vnitřně vysídlených osob (Internal Displacement Monitoring Centre 2020). Zároveň zde v posledních letech došlo⁵ k nejhoršímu vypuknutí smrtící epidemie viru ebola⁶. Všechny uvedené faktory mají negativní vliv na stabilitu země a efektivitu veřejné správy.

Bez dosažení vnitřní bezpečnosti navíc není možné rozvíjet obrovský ekonomický potenciál země, který by měl být spojen mj. s efektivní kontrolou těžby surovin, rozvojem agrobiznisu, udržitelnou energetikou, budováním rozvojových koridorů, rozvojem ekoturismu a dalších. Příležitostí je celá řada a se silnými a odpovědnými politickými lidry by se Kongo mohlo řadit mezi nejbohatší a nejvlivnější státy

⁴ První válka v Kongu (1996–1997), Druhá válka v Kongu (1998–2003), Konflikt v Kivu (2004–současnost), Konflikt v Itury (1999–současnost), a jiné viz Uppsala Conflict Data Program (2020).

⁵ „V roce 2020 se počet případů zaznamenaných týdně dramaticky snížil, (...). Avšak 10. dubna – pouhé tři dny před vyhlášením konce epidemie, vzhledem k tomu, že poslední osoba byla prohlášena za vyléčenou 3. března – byl zaznamenán nový případ v Beni. Ve stejné oblasti bylo zaznamenáno dalších šest případů.“ (Médecins Sans Frontières 2020).

⁶ Pojmenován podle prvního výskytu u řeky Ebola v DRK. Epidemie se zde vyskytla už desetkrát za posledních čtyřicet let (European Centre for Disease Prevention and Control 2020).

subsaharské Afriky. Cesta k takové prosperitě není nemožná, bude se však jednat o složitý a dlouhodobý proces vyžadující začít od základů.

Novému prezidentu Felixi Tshisekedi mu tyto ambice rozhodně nechybí. Už při svém inauguračním projevu se zavázal smířit konžské obyvatelstvo, zavést reformy se sociálním dopadem (infrastruktura, vzdělávání, zdravotnictví, ...) a bojovat proti korupci. Bývalý prezident Joseph Kabila, který svůj mandát usilovně protahoval a oddaloval konání voleb až do roku 2018, nadále zůstává silným politickým hráčem.

Po parlamentních volbách, které se konaly těsně po těch prezidentských, se Kabilova aliance⁷ dostala do parlamentu, a dokonce ovládla obě jeho komory. Manévrovací prostor nového prezidenta tak zůstal značně omezen. Z kohabitace se ale rázem stala kooperace, když se Tshisekedi dohodl s vítězem voleb na společné koaliční vládě, a to i přesto, že nejdůležitější ministerstva⁸ zůstala v rukou předchozí vládnoucí strany (Gras a Tshiamala 2019). Objevují se tedy spekulace o možném nastrčení Tshisekediho jako prodloužené ruky bývalého prezidenta Kabilu (Mwakideu 2019). Tshisekedi mu se záhy podařilo obnovit vztahy i s mezinárodními donory a Mezinárodní měnový fond (IMF) na konci roku 2019 přislíbil RDC půjčku ve výši 368 milionů USD (IMF 2019), čímž si Tshisekedi zajistil i dočasné financování svých ambiciózních reforem.

Je ovšem otázkou, jaký prostor pro státní reformy nabízí prostředí, v němž podle některých autorů už žádný stát prakticky neexistuje⁹. RDC je modelovým případem zhrouteného státu, tj. státu, který není schopen zajistit ani fungování základních veřejných služeb (školský, zdravotnický, bezpečnost, ...). V tomto velmi komplikovaném prostředí vedle sebe fungují různí aktéři s vlastní formou autority a legitimacy, a stát je zde jen jedním z mnoha, zejména na lokální úrovni. Právě díky nestátním aktérům působícím na lokální úrovni může být alespoň částečně fungování veřejných služeb zajištěno.

Plánované reformy pro rozvoj země v tomto prostředí nelze dělat shora dolů, protože systém funguje zcela opačným směrem. Klíčové tak bude vyjednávání se subjekty na

⁷ Aliance FCC (Front commun pour le Congo) vytvořená prezidentem Kabilou před plánovanými volbami v roce 2018. Zahrnuje stranu prezidenta Kabilu PPRD (Parti du Peuple pour la Reconstruction et la Démocratie – Lidovou stranu pro obnovu a demokracii).

⁸ Ministerstvo financí, Ministerstvo obrany, Ministerstvo dolů, Ministerstvo spravedlnosti, a další.

⁹ Herbst a Mills 2009.

nižší úrovni (jak s poskytovateli, tak s příjemci), které si aktuální systém již osvojily a upravily v závislosti na svých vlastních možnostech a potřebách.

Za tímto účelem práce využívá sekundárních zdrojů: odborné historické, politologické i antropologické studie zabývající se katolickou církví v RDC, internetové články z vybraných světových, a především místních periodik a webů spravovaných katolickou církví. Další informace potom čerpá z průzkumů veřejného mínění zprostředkovaných mj. databázemi Afrobarometer či Pew Research Center. V tomto ohledu práce naráží na limit v podobě absence dat od roku 2015, kdy byla realizace průzkumů zakázána tehdejším prezidentem Kabilou. Právě zde však vhodně poslouží zmíněné texty publikované v místních periodících.

První kapitola nabízí vhled do duchovního života Afričanů se zaměřením na RDC. Mapuje postavení náboženství a státu v africké společnosti, zaměřuje se na vztah církve a státu. Podkapitola je také věnována synkrezi křesťanství a tradičního náboženství.

Kapitola druhá shrnuje vybrané teoretické přístupy. Práce v tomto směru operuje s konceptem *failed state*¹⁰, který poukazuje na nefunkční znaky státu. RDC se používá jako ukázkový případ *failed state* – např. Fragile Index 2019 hodnotí zemi jako *Very High Alert* – nejvyšší možný stupeň křehkosti (The Fund for Peace 2019). Využita budou díla klasických autorů jako je Wiliam Zartman a Robert Rotberg, který s Kongem pracuje jako s modelovým případem zhroucení státu.

Teorie *failed state* samotná ale není pro účely této práce dostačující, protože opomíjí roli nestátních aktérů, kterým se ve vybraných oblastech daří stát úspěšně suplovat. Jejich role při obnově země přitom bude zcela zásadní. Proto v práci využiji také poznatků teoretického konceptu *hybridní správy*, který se specificky zaměřuje na nestátní aktéry a jejich roli při správě státu. Je tudíž vůči konceptu *failed state* kritický a nahlíží na chod státu alternativní optikou zaměřující se na tzv. real governance (reálná vláda nahrazující nefunkční stát). Tento pohled je zároveň v souladu s teorií

¹⁰ Autorka v celé práci užívá původního anglického pojmu *failed state* namísto českého ekvivalentu *zhroucený stát*. Důvodem je především terminologická nejasnost, kdy jednotliví autoři hovoří nejen o zhrouceném, ale též slabém, křehkém, selhávajícím či kolabujícím státě. Více o konceptu a jednotlivých termínech viz kapitola 2.1.

postkonfliktní rekonstrukce, která zdůrazňuje mj. právě zapojení nestátních aktérů do obnovy a budování státu.

Třetí kapitola je analytickou částí práce a objasňuje působení katolické církve ve veřejném sektoru v RDC se zaměřením na současnost. Popisuje ale i historicky zlomové události, při nichž se buď formovala spolupráce církve se státem, nebo naopak vítězil vzájemný antagonismus.

Závěrečná část shrnuje a interpretuje získané poznatky, otevírá diskusi o dalším vývoji v zemi s ohledem na stávající situaci a formuluje další dílčí otázky, kterým je potřeba věnovat pozornost v dalším výzkumu.

1. Duchovní život v Africe

„Afrika je nejchudší kontinent světa“ – ekonomicky zcela jistě, přeci jen jde o kontinent *nejchudších miliardářů* na světě. Pokud se ale oprostíme od materialistické myšlenky, že je veškeré bohatství světa uloženo v bankách, Afrika se náhle nezdá být tak chudá. Kontinent je domovem nespočetně druhů rostlin a živočichů, které často nikde jinde na světě nenajdeme. Zároveň disponuje obrovským množstvím nerostného bohatství. Především duchovně se však jedná o jednu z nejbohatších částí světa.

Historie afrických náboženských systémů odpovídá historii samotného kontinentu. Stejně tak náboženská rozmanitost odpovídá rozmanitosti etnické. Původní africká náboženství souvisela s přírodou a představami o posmrtném životě. Dnes už se můžeme jen domnívat, jak silně doopravdy fungovalo napojení původních obyvatel nejstaršího obydleného kontinentu na okolní přírodu a duchovno. O tom, že ale takové napojení fungovalo, máme mnoho hmatatelných důkazů, jak ostatně popisoval mimo jiné už Josef Čapek v díle *Umění přírodních národů* (1949). Zejména studium domorodého umění nám pomáhá pochopit kouzlo a podstatu africké lidové kultury, která byla už od mladší doby kamenné i výrazem určité náboženské a duchovní potřeby. Počátky přírodních náboženství jsou spjaty s magií a rituály s uctíváním předmětů (fetišismus), zvířat či předků a vůdců klanů (totemismus). Tento nejstarší duchovní proud dnes označujeme jako animismus a jedná se o jediný zde dodnes praktikovaný náboženství, která pochází z afrického kontinentu. Podle posledních dostupných odhadů se k animismu v africké společnosti hlásí okolo 2,7 % obyvatel (Countrymeters 2020).

Postupem času došlo k zastínění tradičního náboženství nejprve monoteistickým islámem, který od 7. století pronikal přes severní a východní Afriku a poté křesťanstvím, které v Africe šířilo s příchodem prvních portugalských misionářů v 15. století. (Oliver a Atmore 2001: 170) Aktuální odhady k roku 2020 hovoří o mírné převaze v počtu křesťanů (téměř 52 %), zatímco stoupenci islámu tvoří okolo 42 % africké populace¹¹ (Countrymeters 2020). Křesťanství zároveň v posledních dekádách zažívá tzv. odchod na jih – z bohatého světa do rozvojových oblastí. Tento jev je

¹¹ Muslimové tvoří naprostou většinu obyvatel v severní Africe, na jih od Sahary narůstá spíše počet vyznavačů křesťanství.

patrný zejména v subsaharské Africe, kde počet křesťanů narůstá i v důsledku vyšší míry porodnosti (Marshall 2018).

Oba náboženské směry se ovšem na africkém kontinentu vyskytují v odlišné podobě, než jak je vnímají jejich tradiční centra (Evropa, Amerika, Blízký východ). Díky syntéze s tradičními náboženskými systémy došlo ke vzniku specifických synkretických náboženství, jako je například *islam noir* – islám vystavěný na muslimských zásadách s prvky africké tradiční kultury. Stejně tak křesťanství se zde přizpůsobilo africkým specifikům, vznikaly i nové afro-křesťanské kultury¹². Přestože se však Afričané k tradičnímu náboženství už tolik nehlásí, nedošlo v tomto ohledu k úplné likvidaci původních afrických náboženských kultur, jejichž prvky jsou i nadále silně zachovány v každodenních tradicích a zvycích (Pew Research Center 2010).

Náboženstvím tak může být klíčem k pochopení africké společnosti. Přes 75 % obyvatel subsaharské Afriky vnímá svou víru jako velmi důležitou (Pew Research Centre 2018). Náboženská praxe je opravdu silně propojena se všemi sférami života Afričanů, ať už se jedná o kulturu, politiku či ekonomiku. Historicky silné mocenské postavení si tedy náboženští představitelé zachovali a často působí jako přední autority. Přestože naprostá většina států (pokud opomeneme muslimské státy) je sekulárních, pokud jde o náboženství a politiku jedná se o velmi silně spojené nádoby.

1.1 Křesťanství v Africe – synkreze s tradičním náboženstvím

Křesťanští fundamentalisté mají dodnes tendenci odsuzovat tradiční africké náboženství, zatímco liberálnější a progresivnější misionáři tradiční víru respektují a uznávají. Pro většinu misionářů bylo primární překážkou čarodějnictví a s ním související praktiky, považovali tak tradiční náboženské duchovno za projevy Satana (Wrakentin 1996: 6). To, jakým způsobem docházelo k synkrezi křesťanství a animismu nám nejlépe dokládají antropologické výzkumy. Příkladem může být práce antropoložky Raiji Warkentin, která v 70. a 80. letech 20. století prováděla terénní výzkum u etnika Bira na východě RDC. Předmětem výzkumu bylo mimo jiné i náboženství a konkrétně synkreze tradičního náboženství a křesťanství – v této oblasti se konkrétně jednalo o katolickou církev.

¹² Mezi nejznámější patří kimbangismus nebo tokoismus.

Před příchodem misionářů zde byla víra orientováno na boha Mbali¹³, který se na rozdíl od křesťanského Boha nezabýval každodenním životem a byl předmětem jen několika náboženských rituálů. Za každodenní život komunity odpovídali jejich předci (*sakana*). Každý domov měl posvěcený oltář a nabízel oběti (např. první plodiny), aby si zajistil ochranu předků. Jednou z povinností předků bylo morální potrestání prohřešků¹⁴. Po příchodu misionářů byli ovšem lidé odvraceni od jejich původní víry, což způsobovalo velmi silné společenské zmatení (Warkentin 1996: 6).

Z domovů a polí mizely postupně posvátné oltáře (někdy byly i zapalovány na důkaz loajality), přestaly se konat pohřební rituály a vytratil se tak dlouhodobý vztah žijících členů s jejich zemřelými předky. Zároveň ale stále věřili, že jim předci mohou vstoupit do života a mohou se na ně hněvat. Problém byl také s „moderními“ vlivy, které by mohly „kontaminovat“ jejich společenské a rodinné tradice. Základem pro Biry je patriarchální společnost a muži si nepřáli, aby dívky chodily do škol, protože by pak nemusely být dobrými matkami. Neoddělitelnou součástí jejich tradiční víry bylo ženské čarodějnictví. Nemoc, smrt či dokonce jen neštěstí bylo považováno za výsledek čarodějnictví a ženy se musely sejít k rituálu, přičemž každá z nich pronesla: „Pokud jsem já [ten, kdo způsobil nemoc], může být nemocný uzdraven.“ Poté se plivalo na byliny, z kterých se vyráběly léky. Na akt plivání se pohlíželo jako na obnovení sociální harmonie, protože se na procesu uzdravení podílela samotná idea, která nemoc způsobila. Přestože misionáři čarodějnictví neuznávali, zůstalo součástí komunity. Podobně tomu je s alkoholem. Pití domácího vyrobeného likéru je zde tradicí, a i když se na většině mší mluví o tom, že pití alkoholu je hřích, lidé jdou ze mše a prodávají ho kolemjdoucím. Prodej likéru je živí a mohou díky tomu nasytit své potomky, věří tedy, že tento prohřešek jim Bůh odpouští (Warkentin 1996: 7-11).

Někteří Birové si ovšem myslí, že jejich morální standardy s příchodem křesťanství klesly, zejména pokud jde o sexuální chování a manželství. Křesťanství podporuje smíšené akce a zapojení a sjednocení celé komunity, zatímco jejich tradiční pravidla vyžadovala oddělené sešlosti. Dnes však se mohou dívky a chlapci svobodně setkávat už od dětství jak ve škole, tak na církevních akcích, a to je dle výpovědi místních skandální a nemorální. Stejně tak přisuzují křesťanství zvyšující se počet krádeží, protože upustili od používání jejich tradiční ochranné magie. Pokud jde o víru

¹³ Mbali a Bůh byli po synkrezi vnímáni jako jedna a ta samá bytost.

¹⁴ Věřilo se, že blesky jsou seslány pro to, aby zasáhly zloděje (Warkentin 1996).

v Boha, zdá se, že synkreze učinila z tradičního boha Mbali více soucitnou bytost, která jim umožňuje odpuštění hříchů. Starší členové etnika Bari vybízí k znovuoobnovení vztahů s předky na úkor křesťanství, aby došlo k opětovnému nastolení morálky a fungování jejich společnosti (Warkentin 1996).

Tento výzkum u etnika Bira velmi dobře ukazuje, s čím se Afričané museli potýkat při přijímání křesťanství jako své nové víry. Ukazuje také i na možnou vnitřní rozpolcenost, se kterou se někteří z nich museli potýkat, když opouštěli svou dosavadní víru. Zároveň výzkum prokázal přetrvávající víru v kult čarodějnictví.

Víra v čarodějnictví, tedy ve schopnost využití nadpřirozené magie pro poškození druhých, je dodnes hluboce zakořeněným kulturním fenoménem. Ženy či děti nařčené čarodějnických praktik jsou lynčovány, v tom lepším případě jsou následně vyhnány z vesnic do tzv. čarodějnických táborů, v tom horším jsou zabity¹⁵. Podle etnografických výzkumů má víra v čarodějnictví přímý vliv na schopnost důvěry a spolupráci v komunitě. Dokonce se studie etnografů shodují, že díky narušení sociálního kapitálu víra v čarodějnictví negativně ovlivňuje proces afrického ekonomického rozvoje (Gersman 2016).

Tato silná víra v nadpřirozenou magii také napomáhá tzv. falešným církvím, které se v Africe objevují čím dál více. Jejich duchovní tvrdí, že mají zázračné schopnosti a mohou uzdravit nemocné či dokonce oživit mrtvé. Praktiky těchto podvodníků jsou často velmi nebezpečné, mnohdy i smrtící. Zaznamenány byly případy obřadů, kde se pojídaly kameny, vlasy, toaletní papír či živá zvířata nebo byl věřícím do obličeje nastříkán insekticid s příslibem vyléčení rakoviny či HIV/AIDS (BBC 2015, BBC 2018). Více než o propojení s bohem jde v takových případech výhradně o velmi lukrativní byznys s pouhou snahou se obohatit na zoufalství a bezmoci místních.

¹⁵ Někdy je to také způsob, jak rodině zabavit veškerý majetek. Obzvláště pokud žena zůstane sama a nemůže se bránit (Ajiambo 2020).

1.2 Církev a stát v Africe

V době nezávislostních bojů se očekávalo, že křesťanské církve v afrických státech oslabí, možná se i vytráí. Křesťanství bylo velmi úzce spojeno s kolonialismem, kterého se bylo potřeba zbavit, a to nejlépe natrvalo. Křesťanství v Africe ale zaznamenalo od té doby obrovský nárůst věřících, zejména jižně od Sahary. A zdánlivě okrajový aspekt kolonialismu se tak stal jedním z klíčových aspektů africké společnosti (Abbink 2015: 4).

V Africe existuje také značný problém s popisem a kategorizací církví, protože se na rozdíl například od Latinské Ameriky v subsaharské Africe vyvinul nespočet nezávislých církví. V každém velkém africkém městě od Harare po Freetown, od Nairobi po Kinshasu jsme mohli naleznout malé nezávislé kostely, ze kterých se za pár let staly tzv. megakostely (Gifford 1994: 511). K nejvýznamnějším celostátním institucím, téměř ve všech afrických zemích, historicky patřily křesťanské církve. Díky této pozici jejich role nezůstala jen v duchovní rovině, ale byla velmi často propojena i s politickým děním (Cooke 2015: 2).

Na konci 80. let minulého století, tedy v době konce Studené války, byl v Africe zahájen proces druhé liberalizace. „Boj“ to nebyl všude stejný, ale společným rysem byla významná role církví. Ve frankofonní Africe (Benin, Gabon, Togo, Kongo nebo Zair) vládli diktátoři, kteří byli po ukončení jejich podpory Západem donuceni svolat národní konferenci, na níž celá řada skupin diskutovala o budoucnosti národa. Jedním z pozoruhodných rysů tohoto procesu bylo, že katoličtí biskupové byli požádáni, aby těmto konferencím předsedali. V jiných zemích byla úloha církve odlišná, ovšem neméně důležitá. Například v Zambii byla církev jedním z nejvýznamnějších místních orgánů zapojených do procesu přechodu k demokracii (Gifford 1994: 513)

Poslední desetiletí ukazují v Africe nárůst náboženství ve veřejném životě, spojovaný zejména s vlnou demokratizace a snahami o hospodářskou liberalizaci. Náboženství nemusí být nutně pouhým kázáním morálky. Dochází i ke zneužívání náboženství politickými vůdci jakožto způsobu, jak se udržet u moci a mít možnost ovlivňovat ostatní (Abbink 2015: 2-3). Zatímco legitimita státu je do značné míry definovaná právem, církev si svou legitimitu musela historicky vydobýt a je z velké části odvozena od počtu jejích stoupenců. Přetrvávajícím dilematem, které legitimitu

církve ovlivňuje, je její tendence zapojovat se do politického dění. Hranice mezi kolaborací se státem a jeho konfrontací je totiž relativně tenká. Zatímco některé vlády usilují o absolutní vytlačení církve z politického života, jiné se mohou stát silnými spojenci¹⁶. Náboženští představitelé se tak mohou v očích věřících snadno stát součástí zkorumpované elity, které nejde o zajištění všeobecného blahobytu, ale jen o moc a vlastní prospěch (Cooke 2015: 4-5). Přestože se konflikty mezi církví a státem objevují velmi často, „*je překvapující, jak jednoduše se daří dospět ke kompromisům a usmíření.*“ (Bayart 1989: 12) Soužití církve a státu v Africe se nám pak může jevit jako tzv. obligátní symbióza – prospěšné pro oba.

Většina současných vztahů obou aktérů na kontinentu nicméně neustále osciluje kolem zmíněné hranice. Ukázkovým příkladem je např. Uganda, kde se církev aktivně vyjadřuje k obecným politickým problémům jako je korupce, pochybný management přírodních zdrojů či omezování lidských práv. Přitom se však vyhýbá přímé kritice prezidenta Yoweri Museveniho. Ani nejvíce autoritářští lídři si na druhé straně obvykle nedovolí církevní představitele za kritiku přímo perzekuovat. Mohou však usilovat o její přizpůsobení vlastním cílům a potřebám, jako je tomu např. v Nigérii, kde se vláda snaží církev dostat pod co největší kontrolu právě kvůli poukazování na nedostatky v administrativě státu (Cooke 2015: 5-6). Podobné příklady najdeme napříč celým kontinentem jako ukázkou toho, že „*otázka, zda by měla být církev zapojena do politiky už není na stole. Církev a politika jsou neodlučitelné. Otázkou už tedy není to, zda mají být církve součástí politiky, ale jak a do jaké míry mohou přispět k demokratickému procesu, aniž by přitom ustoupily od naplňování své mise, vize a kredibility.*“ (Kasomo a Napoo 2013: 17)

¹⁶ Extrémním případem je Rwanda před genocidou v roce 1994. Církev byla v mnoha ohledech pouze prodlouženou rukou autoritářského režimu prezidenta Juvénala Habyarimany a přímo se podílela na masovém vraždění tutsijského obyvatelstva během genocidy (Longman 2001: 163-166, Cooke 2015: 4).

2. Koncept *failed state* a jeho aplikace v Africe

Akademici se konceptem *failed state* zabývají zhruba od počátku 90. let 20. století. Výzkum *failed state* byl poháněn naléhavostí porozumět faktorům, které stojí za propukáním násilných konfliktů a občanských válek v rozvojových regionech po konci studené války. Nejvíce konfliktů se tehdy odehrávalo v subsaharské Africe a vzbuzovaly největší pozornost výzkumníků, kteří se snažili popsat důvody, proč africké státy selhávají.

V důsledku Studené války se africké státy musely vyrovnávat s mocenským soupeřením obou bloků, které se na kontinent přeneslo ve formě *zástupných válek*. Dopad celosvětové ropné krize na africké ekonomiky ukázal jejich extrémní závislost na cenách komodit na světových trzích. K posílení jejich pozic nepřispěla ani privatizační politika vedená brettonwoodskými institucemi (MMF a Světová banka) v podobě Programů strukturálního přizpůsobení (SAPs). Řada států se potýkala s rostoucími aktivitami zločineckých organizací a povstaleckých hnutí a stále intenzivnější přítomností strukturálního násilí¹⁷. Následné „odpojení“ afrického kontinentu od globalizovaného zbytku světa celý destruktivní proces urychlilo (Hagmann a Péclard. 2010:540). Uvedené důvody velkou měrou přispěly k tomu, že postkoloniální africké státy „zápasily“ o přední příčky v typologiích selhávání a slabosti.

Přední teoretici zabývající se problematikou slabých a selhávajících států (Robert Rotberg, Ira William Zartman, Robert H. Jackson, Carl G. Rosberg a jiní) užívají pojmy jako *collapsed*, *failed*, *failing*, *fragile* či *weak states*. Jednotlivé typy států se liší v rozsahu úpadku a druzích problémů, se kterými se státy potýkají. Typologie ani terminologie ovšem není nikterak ustálená, a proto různí autoři mohou používat stejné pojmy pro různé fáze státního úpadku.

Obecně se takové státy potýkají s neschopností kontrolovat své vlastní území, zejména pokud jde o bezpečnost obyvatel. Jejich vnitřní bezpečnost může být narušena také přítomností drogových kartelů, povstaleckých skupin, zločineckých

¹⁷ Strukturální (institucionální) násilí je důsledkem sociálních podmínek nastavených institucí (strukturou), které zabraňují rozvoji jednotlivce a omezují jeho základní lidská práva. Pojem sociologa Johana Galtunga, který vysvětluje ve své práci *Violence, Peace, and Peace Research* (1963). Mezi největší historické příklady strukturálního násilí je rasová segregace v hitlerovském Německu a *Slave Codes* a *Black Codes* v USA.

organizací či jiných ozbrojených skupin. To přispívá mj. k nekontrolovatelné migraci, nelegálnímu obchodu se zbraněmi či zneužívání nerostného bohatství. Častá je přítomnost korupce, klientelismu, nepotismu, zvýšená kriminalita u obyvatel, šedá ekonomika, zvýšená míra inflace nebo také státní zadluženost apod. Stát v takovém případě nemusí být schopen poskytovat ani základní veřejné služby jako je vzdělávání či zdravotnictví. Nedostatek pracovních míst pak zvyšuje míru chudoby a závislost státu na zahraniční rozvojové pomoci.

Rotberg zároveň dodává, že „*národní stát selhává také tehdy, když ztrácí svoji legitimitu – když přichází o svůj ‚mandát nebes‘. Jeho hranice se stávají irelevantními. Skupiny uvnitř těchto hranic usilují o autonomii uvnitř jedné či více částí národního území nebo, v některých případech, i v oblastech za jeho hranicemi.*“ (Rotberg 2004: 9) Proto tyto státy bývají označovány za bezpečnostní hrozby pro ostatní země v regionu. Rotberg také působil jako prezident nadace World Peace Foundation, která vypracovávala tzv. Failed States Index, předchůdce dnešního Fragile State Index (FSI). FSI měří každoročně křehkost států a dělí je do čtyř hlavních kategorií (Sustainable, Stable, Warning a Alert) od nestabilnějších států po ty nejvíce ohrožené, přičemž zohledňuje ekonomické, sociální i politické indikátory. Jedná se o nejkompaktnější databázi, která umožňuje získat souhrnné informace o situaci v jednotlivých státech. Nesmíme však přitom zapomínat na zobecnění, která jsou vždy rizikem při zpracování tak velkého množství dat.

Autoři pracující s konceptem *failed state* vychází z mezinárodně uznávané definice státu, který se rozkládá na vymezeném státním území, žije zde stálé obyvatelstvo a veřejná moc funguje na principech vnitřní i vnější suverenity. Max Weber přímo definoval, že „*stát je ta lidská pospolitost, která si na určitém území – neboť území patří k jeho znakům – (s úspěchem) nárokuje monopol legitimního fyzického násilí*“ (Weber 1998: 247) Stát lze tudíž za stát skutečně označit tehdy, když je jediným suverénním vládcem na daném území. Weberovská definice je dodnes určující hranicí moderního veřejného práva, africké realitě ovšem neodpovídá. To je také jedna z hlavních výtek konceptu *failed state* a všeobecně i ostatních konceptů, které nahlízejí na africkou problematiku evropskou optikou.

„Africké státy jsou často identifikovány jako neúspěšné nikoli proto, jaké jsou, ale proto, jaké nejsou, ve srovnání s úspěšnými západními státy.“ (Hagmann a Péclard 2010:540)

Africký model státu je zcela odlišný od toho evropského. V Evropě díky existenci národních států velmi často dochází k překryvu toho, co vnímáme jako národ a stát. Ovšem formování národní identity v Africe je komplikovaný proces daný společenskou heterogenitou a geografickými podmínkami. Vývoj původních afrických států a národů byl přerušen evropskou expanzí a kolonialismem. Zatímco evropské státy se po staletí formovaly za pomoci navzájem provázaných institucionálních dimenzí (kulturní, ekonomické a politické) (Kalenda 2011), dnešní africké státy vznikly zcela nahodile – umělým vytyčením hranic v rámci rozdělování koloniálního panství. Kvůli tomu se také Afričan lépe identifikuje se svou etnickou či klanovou identitou spíše než s tou národní.

S tím se také pojí otázka občanství, které upravuje vztah osoby s daným státem. *„Občanství lze definovat jako formální status členství jednotlivce v národním společenství, která podléhá suverénním institucím vlády státu. Status přiznává občanům stejnou rovnost před zákonem, garantuje právo na sounáležitost, oprávnění k participaci a plný přístup k sociálním službám státu. Skrze doktrínu svrchovanosti lidu je občan integrální součástí občanské společnosti z níž stát odvozuje svoji legitimitu.“* (Young 2007: 254) To evropské koloniální správy respektovaly pouze v případě Evropanů, kteří byli v afrických státech plnoprávními – občany. Ovšem Afričanům tento status nemohl být přidělen, protože se na ně pohlíželo jako na podřízené osoby bez nároku na svá práva. Ačkoli byl se ziskem nezávislosti víceúrovňový systém občanství založený na rasové diskriminaci formálně zrušen, proces udělování občanství v nově vznikajících státech byl i nadále předmětem manipulace. Řada států například zneužívala povinnost obyvatel doložit původ jejich předků pro udělení občanství k omezení práv nepohodlných členů společnosti. A v mnoha státech jsou důsledky manipulací s občanstvím patrné dodnes¹⁸ (Manby 2009:4-6) Afrika má dokonce největší počet obyvatel bez státní příslušnosti na světě, a to téměř třičtvrtě milionu (Mules 2019, UNHCR 2019:68).

¹⁸ Více o problematice občanství v Africe nalezneme v knize Bronwena Manby *Struggles for Citizenship in Africa* (2009).

Před kolonizací zde na jedné straně existovaly centralizované státy s hierarchickou správou (Songhajská říše v západní Africe, království Lubů ve střední Africe, království Buganda a Ankole ve východní Africe). Vedle toho tu byly akefální společnosti bez politické organizace (Nuerové v Súdánu nebo Konkombové v Ghaně a Togu). Někde mezi těmito dvěma extrémy se nacházely větší společnosti náčelnického typu (Eweů nebo Wolofů v Západní Africe), které měly rozhodovací proces centralizovaný i přes absenci státnosti (Diamond 1997 v Michalopoulos a Papaioannou 2013: 2). Není tomu tedy tak, že by africké společnosti nebyly schopné žít v silném centrálně řízeném státě, ale narušení přirozeného vývoje původních státních útvarů kolonialismem a zklamání z post-nezávislostního vývoje¹⁹ způsobily ztrátu důvěry Afričanů ve stát (Afrobarometer 2016).

Formálně se zdá, že stát ustupuje z veřejné sféry a de facto se vzdává svých základních funkcí. Stát jako takový ale nikdy nepřestal existovat, jeho role byla pouze předefinována. Pokud tedy hovoříme o slabém a neúspěšném státu nemusí to vždy znamenat, že se jedná o vakuum či hobbesovskou anarchii, protože stát může být v určitých ohledech suplován nestátními aktéry. Dokonce i v případech jakým je Somálsko²⁰, které je velmi často prezentováno jako ukázkový případ kolapsu státu.

2.1 Koncept hybridní správy

Z těchto důvodů se objevila řada autorů, kteří považují dosavadní proud výzkumu *failed state* za nedostatečný. A snaží se přijít s obohacím či alternativou, které by dosavadní koncept inovovaly, tak aby lépe odpovídal africké realitě a zároveň umožnil hlubší vhled do problematiky afrických států. Hlavním principem je obrácení přístupu zaměřením se na fungující struktury, jejichž páteř tvoří nestátní aktéři.

Africký stát tvoří široké spektrum aktérů, jak státních úředníků, tak i nestátních aktérů, z nichž někteří se státem spolupracují a jiní soutěží. Hranice mezi státem a společností je poté velmi těžko zachytitelná, což je z pohledu konceptu neúspěšných

¹⁹ Období budování afrických nezávislých států bylo následně zasaženo v 70. letech celosvětovou ropnou krizí a silným suchem, což zdecimovalo africké ekonomiky natolik, že stát neměl zdroje ani na poskytování základních služeb (Dorman, Hammet a Nuget 2007:5).

²⁰ Přestože Somálsko zůstalo bez ústřední vlády od pádu Siyada Barreho v roce 1991, dokázali Somálci reagovat na kolaps státu a opětovně zaktivovat neformální (většinově klanové) bezpečnostní a správní mechanismy (Menkhaus, 2007: 74).

států jeden z hlavních problémů při určování rozsahu selhání státu (Hagman a Péclard 2010: 543). Co jedni vnímají jako problém, jiní berou jako vodítko k pochopení. A proto se současný výzkum začíná více orientovat na občanskou společnost a roli nestátních aktérů při zajišťování veřejných služeb, které jsou důležité pro funkčnost státu jako celku. Protože stát není jen odrazem státních institucí, byrokratů a politiků, je také odrazem společnosti.

V teoretické rovině se začínají objevovat pojmy jako *institucionální multiplicita (institutional multiplicity)*, *hybridní vláda (hybrid governance)*, *reálná vláda, (real governance)*, *vládnutí bez vlády (governance without government)*, *stínové instituce (twilight institutions)* nebo *vyjednávaná státnost (negotiated statehood)*. Všechny tyto pojmy vycházejí ze situací, kdy správa věcí veřejných je výsledkem složitých vyjednávání mezi několika aktéry. Podobně jak je tomu u konceptu *failed state* i zde jednotliví autoři přicházejí se stále novými pojmy na základě nových výzkumů. Hlavním cílem výzkumu je objasnit, co hybridní správa zahrnuje, jaké důsledky má tento typ správy na státní kapacity a politickou legitimitu a celkově vliv na odpovědnost v současné Africe.

Začleňování nestátních institucí do formálních státních struktur není rozhodně něčím, co bychom doposud v Africe nemohli pozorovat. Na mnoha místech tradiční nestátní instituce, které existovaly před dobou koloniální nadvlády, přežily nápor kolonialismu a „národního osvobození“. Samozřejmě se značnými změnami, protože se musely přizpůsobit novým okolnostem. Přesto však prokázaly pozoruhodnou odolnost. Tradiční (zvykové) právo, tradiční společenské struktury (rozsáhlé rodiny, klany, náboženská bratrstva, vesnická společenství apod.) a tradiční úřady (stařešinové, náčelník, vůdce klanu, léčitelé, *bigmen* či náboženští vůdci) určují každodenní sociální realitu velké části populace v rozvojových zemích i dnes, zejména ve venkovských a odlehlých okrajových oblastech (Boege a col. 2008: 7). Tento princip správy byl také dobře znám z doby nepřímé koloniální správy, kdy stát zadával většinu své práce v oblasti poskytování služeb a zdanění nestátním aktérům, konkrétně tyto služby většinou pokrývaly církve (De Herd a Titeca 2019b: 8).

Současný přesun důrazu ze státu na lokální nestátní uspořádání, která se vyskytují zejména v nestabilních oblastech Afriky, signalizuje jistý posun od paradigmatu dobrého vládnutí (*good governance*) k zaměření se na tzv. uspořádání,

kteřá fungují. Doslova „*dochází k pozastavení normativních úsudků o vznikajících formách pořádku, do nichž jsou zapojeni aktéři nebo instituce vnímané jako neformální, nátlakové nebo zkorumpované, ve prospěch zaměření se na praktické výsledky při poskytování veřejné služby v obtížných podmínkách.*“ (Meagher, De Herdt a Titeca 2014: 2) Pozornost je věnována spíše funkci nežli formě a přítomnost hybridní správa je viděna jako lepší než úplný kolaps veřejných služeb (Meagher, De Herdt a Titeca 2014: 2).

„*To, co se zprvu může jevit jako anarchie a chaos, může být ve skutečnosti situací, ve které se lidé chovají racionálně, zvažují alternativy a používají důvod k rozhodnutí mezi konkurenčními institucionálními možnostmi.*“ (Hesselbein 2007:12)

Zdokumentovány jsou různé způsoby hybridní správy. Některé vycházejí z dlouhodobého historického vývoje v rámci teritoria, jiná mohou vznikat nahodile v závislosti na vyústění aktuálního dění. Africká společnost je tvořena velkým množstvím rozmanitých nestátních aktérů, kteří se vyskytují ve více než dynamickém prostředí. Přesto i zpočátku chaotické uspořádání může vést k efektivním a pozitivním výsledkům veřejné správy. A naopak některé zapojení nestátních aktérů by mohlo nepředvídatelným způsobem oslabit či posílit určité aspekty státu. Pro ilustraci se hodí následující případy. Ženy ze západní Afriky, které tradičně prodávají zboží na místních trzích, vytvářejí tržní asociace, které formují mechanismy pro regulaci místních neformálních trhů. Tím nahrazují kapacitní nedostatky státu a vzhledem k jejich popularitě a legitimitě jsou také klíčové pro vyjednávání o regulaci daní či řešení sporů. Podobná situace ovšem s jinými závěry se odehrává na trhu v Kinshase, kde se začaly vybírat daně za využívání městského prostoru při provozování formálně nelegálního pouličního obchodu. Protože stát výběr daní nijak nereguloval, začali si právo na výběr daní postupně vymáhat různí aktéři s jednoznačným cílem se obohatit. Nově vzniklá neformální pravidla tak oslabila tržní organizaci a přinesla nepříjemné spory. Tyto okolnosti a zkušenosti samozřejmě komplikují zapojení mezinárodních aktérů do procesu budování a podpory jakékoliv hybridní správy (Meagher, De Herdt a Titeca 2014 3-4). Podpory se tak místní mohou dočkat spíše od zahraničních neziskových organizací, podporujících rozvoj komunity či od soukromých nebo nadnárodních korporací, které mají svou motivaci ve výnosech z těžebních dolů či

rovných polí. Externí aktéři tak mohou systém hybridní správy úmyslně či neúmyslně destabilizovat.

V současnosti vnímáme, zejména v konfliktních oblastech, neformální instituce za velmi důležité. Jak již ale bylo zmíněno, chybí nám hlubší porozumění formám hybridní správy a jejím implikacím pro *peacebuilding*, *statebuilding* a budování odolných a potažmo i prosperujících společností.

2.1.1 Vládnutí bez vlády (governance without government)

Termín *vládnutí bez vlády* se poprvé objevil na počátku 90. let v rámci mezinárodních vztahů a studia new public management. Dříve než se začal spojovat s uspořádáním afrického státu se koncept primárně nezaměřoval na formování státu, ale na erozi státem tvořeného pořádku (Meagher 2012: 7). Podle Jamese N. Rosenaua je možné si *vládnutí bez vlády* představit jako „*regulační mechanismy v oblasti činnosti státu, které fungují efektivně, i když nemají formální autoritu*“. (Rosenau 1992: 5)

2.1.2 Stínové instituce (twilight institutions)

Instituce státu nejsou nikdy zcela definitivně zformovány. Veřejná moc či státnost může přibývat i ubývat, což znamená, že proces neustálého formování je stále v pohybu. Do tohoto procesu jsou zapojeni tzv. strategické skupiny, hájící společné zájmy, které se v průběhu času utvářejí, transformují, rozšiřují či zanikají a vytvářejí *stínové instituce* fungující mezi státem a společností, mezi veřejným sektorem a soukromým (Lund 2006: 686).

2.1.3 Vyjednávaná státnost (negotiating statehood)

Tobias Hagmann a Didier Péclard (2010: 543-546) se přes kritiku dosavadní literatury o *failed state* dostávají k teoretickému rámci *vyjednávané státnosti*, jehož hlavní ambicí je pomoci porozumět historickým i současným dynamikám státní dominance. Autoři se přitom zaměřují na to, z čeho státní dominance vychází, kteří aktéři s ní mohou být spojeni a kde a jak dochází k jejímu formování. *Vyjednávaná státnost* není klasickou teorií či kauzálním modelem selhání státu, ani jej nelze jako ucelený koncept aplikovat na výzkum všech států. Jedná se spíše o způsob, jak na státnost nahlížet komplexně a pracovat přitom s jednotlivými aktéry, jejich motivacemi, vyjednávacími „arény“, kde se hraje o dominanci nad státem a

v neposlední řadě i výstupy, které tyto procesy produkují. Jejich kritika konceptu *failed state* se stala začátkem pro výzkum tzv. *reálné vlády*.

2.1.4 Reálná vláda (real government)

Stejně jako T. Hagmann a D. Péclard i mnoho dalších autorů se zaměřilo na otázku *reálné vlády*. Autoři se tak posouvají za hranice klasifikace afrických států jako *failed state* ale zjišťují, jak země doopravdy funguje a kdo ve skutečnosti v zemi vládne. *Reálná vláda* bývá označován jako „výsledek vyjednávacího procesu mezi různými státními i nestátními aktéry.“ (Titeca a De Herdt 2011: 219) Při analyzování procesu vyjednávání nelze ovšem sledovat pouze postoje aktérů, ale také historické pozadí a situace, ve kterých dochází k zásadním, změnám ve vyjednávacím procesu, čímž se také mění rozložení moci. Idea státu jako jediného hráče, který má schopnost a právo utvářet obecná pravidla, kterými se společnost řídí a která stát vynucuje, už přestává existovat. Na místo toho jsou pravidla utvářena v rámci procesu vyjednávání mezi konkrétními hráči v konkrétní době a na konkrétních místech (Titeca a De Herdt 2011: 218-220).

2.1.5 Institucionální multiplicita (institucional multiplicity)

Institut Crisis States Research Centre při London School of Economics (LSE) se na základě studia *křehkých států* (*fragile states*) dlouhodobě zabývá problematikou hybridní správy. Z pera výzkumníků LSE zároveň vnikl pojem *institucionální multiplicita*, který vychází ze situace, kdy se obyvatelé v nestabilním prostředí řídí formálními (zákony) i neformálními (nekodifikované způsoby jednání) pravidly utvářenými širokým spektrem vzájemně působících aktérů.

Koncept *institucionální multiplicity* lze vnímat v mnoha rovinách, tři hlavní sumarizuje ve svém textu *A context of multiple institutions – Engaging in fragile settings* Frauke de Weijer (2013):

- První popisovaný způsob je dán institutem Crise States Research Centre, který vnímá různé institucionální systémy jako navzájem si konkurující. Při obnově a budování státu je potom zásadní tyto systémy integrovat do jednoho, výhradně kontrovaného státem. Tento přístup stojí na vykreslování *křehkých států* jakožto entit, kterým „něco“ chybí. Cílem je proto vybudovat efektivní formální instituce, jejichž

forma a fungování bude obecně známa. Aktéři, kteří nejsou schopni se takovému systému přizpůsobit, by v něm neměli vůbec figurovat.

- Způsob druhý vidí neformální (zvykové) instituce jako pozitivní nástroje, které slouží jako alternativa ke státu a mohou sloužit jako základ nového systému. Touto optikou může být stát budován zespoda a hlavní úlohy v něm mohou sehrávat právě neformální instituce. V teoretické rovině by mělo nutně dojít k převaze jednoho institucionálního systému nad druhým. Skutečnost je ale daleko komplikovanější a jednotlivé systémy spolu mohou koexistovat. Zejména na lokální úrovni může fungovat silná meziinstitucionální spolupráce.
- Třetí konceptualizace pak přisuzuje větší váhu propojení a interakcím mezi jednotlivými institucionálními multiplicitami. Weijer její definici odvozuje od *hybridního politického uspořádání*, které závisí na neustálém *vyjednávání* různých institucí. Přičemž výsledek vyjednání určuje schopnost společnosti plnit určité funkce. Z tohoto hlediska celková funkčnost společnosti jako celku závisí do značné míry na vyjednávacím procesu, známém také jako *vyjednávaná státnost*.

Většina autorů používá koncept *institucionální multiplicity* za situací, při nichž vedle sebe existují dva odlišné soubory institucí napojené na vzájemně soutěžící politické agendy, obvykle se jedná o stát a o jeho konkurenta.

„Institucionální multiplicita je situace, ve které koexistují různá pravidla hry, často vzájemně protichůdná, čímž se občané a hospodářské subjekty dostávají do složitých, často neřešitelných situací, zároveň jim ale nabízejí možnost strategického přechodu od jednoho institucionálního systému do druhého.“ (Di John 2008: 33)

Tato zjevná konkurence nároků na správu zahrnuje také *rozdělenou suverenitu*, která se liší od *sdílené suverenity*, s níž pracuje koncept *hybridní vlády*. Zároveň je třeba rozlišovat, aby koncept institucionální hybridity nebyl zaměňován za koncept institucionální multiplicity, protože multiplicita aktérů nutně neimplikuje hybriditu.

2.1.6 Hybridní vláda (hybrid governance)

Pojem *hybridní vláda* se poprvé objevila v kontextu debaty o důsledcích neoliberalismu. Protože nepřímou souvisí s neoliberálními procesy (probíhající od 80. léta v 20. století) *roll-back* (*deregulace trhu, privatizace*) a *roll-out* (*re-regulace*) vycházejících ze SAPs. V rámci neoliberálních procesů došlo k vytvoření prostoru pro zapojení nestátních aktérů (většinou reprezentující soukromé zájmy) do veřejného života a následným snahám státu toto zapojení dostat pod kontrolu prostřednictvím regulačních mechanismů. Tyto procedury otevíraly spolupráci soukromého a veřejného sektoru, ale také komunitní spolupráci, kdy došlo k posílení role tradičních autorit (Colona a Jaffe 2016, Birch a Mykhnenko 2008).

Koncept *hybridní vlády* je často využíván v rámci rozvojových studií, teorie konceptu ovšem není stále ustálená a reviduje se s každým dalším výzkumem. Všeobecná definice *hybridní vlády* hovoří o „*uspořádání, ve kterém nestátní aktéři přebírají funkce typicky přisuzované státu, při tomto procesu dochází k propletení se státními aktéry a agenturami*“ (Colona a Jaffe 2016: 2), a je tak obtížné je od sebe jasně rozlišit. Státní i nestátní aktéři spolu sdílejí kontrolu nad státem. „*Mezi státní funkce převzaté novými externími aktéry v oblasti správy věcí veřejných nebo mimo ně patří poskytování veřejných statků, služeb a infrastruktury, například zajištění přístupu k vodě, elektřině, vzdělání nebo bezpečnosti.*“ (Colona a Jaffe 2016:2) Nestátní aktéři mohou přispívat k právnímu státu, zajišťují často i roli mediátorů v konfliktních situacích, zároveň jejich aktivity mohou výrazně posilovat regionální ekonomiku. Správu nad některými „státními“ aktivitami mohou nestátní aktéři i zcela převzít, v tomto případě už ovšem nemůžeme hovořit o *hybridní vládě*, jelikož hybridní uspořádání předpokládá propojení až možné spojení všech aktérů a vytvoření zcela nové formy politického uspořádání (Colona a Jaffe 2016:8).

Problémem tohoto konceptu ale je, že ačkoliv se opírá o „srůstání“ státního a nestátního sektoru, výzkum podírající tento koncept je zaměřený na interakce mezi aktéry, a může tak neúmyslně dojít k pomyslnému oddělování a snaze o vytyčení pomyslné hranice (Albrecht a Moe 2015: 15-16).

Výzkum hybridní správy by měl vést k objasnění, jak vyjednávání mezi státními a nestátními subjekty formuje tzv. společenskou smlouvu, do jaké míry dochází k fragmentaci formální autority a posilování nelegitimní sociální síly.

Dosavadní poznatky říkají, že nastavení legitimních hranic mezi státem a společností se zdá neúčinnější tam, kde schopné státy čelí organizovaným lokálním nestátním zájmům. Naopak nejméně efektivní je tam, kde jsou státní i nestátní zájmy prospěchářské, roztržité nebo svázané silnými vnějšími agendami. Můžeme tedy hovořit jak o stabilní hybridní správě, tak i nestabilní, která posléze může vyústit až v úplný chaos. Nalezneme příklad, kdy široce působící zdanění a zajištění základních služeb upevňuje stabilitu hybridního systému navzdory vyvíjení určitého nátlaku, jako tomu bylo například v případě povstalecké skupiny RCD-ML působící ve východní části Demokratické republiky Kongo. Vybírání daní bez oficiálního povolení však obvykle spíše roztržuje a destabilizuje správu věcí veřejných, což dále jen oslabuje kapacitu státu (Meagher, De Herdt a Titeca 2014: 4).

Hlavním přínosem zmíněných přístupů je především zaměření na nestátní aktéry a jejich roli při formování či obnově státnosti v konfliktních oblastech, kde stát výrazně selhává a nezvládá plnit svoji roli. Zároveň přímo vybízí k výzkumu formou případových studií, protože je potřeba brát v potaz místní specifika, která danou oblast formují, včetně těch historických (aktéři a jejich schopnosti, proces vyjednávání a další). Terminologická nejasnost a z ní plynoucí množství paralelních konceptů ale může na druhé straně vést k tomu, že se budeme i nadále snažit škatulkovat zkoumané státy pod jednotlivé koncepty a unikne nám podstata, kterou má být pochopení dané situace a z ní plynoucí možná řešení i při zapojení mezinárodních aktérů. Z těchto důvodů nemůže analytická část práce, která je zpracována ve třetí kapitole, operovat pouze s jedním z uvedených dílčích konceptů hybridní správy. Relevantnost jednotlivých konceptů je posuzována na konkrétních situacích v konkrétním čase, zhodnoceny jsou poté v závěrečné části práce.

3. Církev a stát v Demokratické republice Kongo

3.1 Belgické Kongo – „horlivý lojalismus“

Belgický král Leopold byl, po tlaku světové veřejnosti pobouřené svědectvími o krutostech odehrávajícími se v Kongu, donucen Svobodný stát Kongo předat v roce 1908 belgické vládě. Stejně jako se evropské koloniální velmoci stavěly k náboženské toleranci doma, podobný étos přebírali i koloniální správci a vlády.²¹ Belgická správa byla v Africe symbolem katolizace. Belgie v roce 1906 podepsala konkordát s Římem²², který poskytl základ pro silnou podporu katolickým misím v belgických koloniích a pojistila si, že katolické misie budou provozovat především belgičtí kněží a jeptišky (Gellar 2007: 9).

Do roku 1950 bylo mezi Kapským městem a Saharou nejméně 23 milionů křesťanů. Z toho zhruba 11 milionů katolíků, deset milionů protestantů a dva miliony členů afrických nezávislých církví. Tři a půl milionu katolíků bylo na belgickém území a zdálo se, že Kongo se stává baštou katolicismu v Africe. V Belgickém Kongu se ale stejně pozoruhodně vyvíjel i protestantismus, typický spíše pro anglofonní kolonie (Gellar 2007: 14).²³ Netolerance belgické správy k jakékoliv jiné než katolické víře naopak napomáhala protestanskému étosu a donutila protestanská hnutí k harmonické kooperaci. Náboženská diskriminace byla naopak katalyzátorem pro vznik nových náboženských hnutí (Hastings 1979:43-44, Kyamusugulwa a Hilhorst 2015: 251)

Nové nezávislé církve zde měly mnohem složitější roli než v okolních státech. V Belgickém Kongu byly všechny takové církve zakázány a jejich vůdci uvězněni nebo vyhnáni. Belgický koloniální paternalismus totiž pracoval s myšlenou, že jakákoliv iniciativa pocházející od místních obyvatel rozhodně není ku jejich

²¹ Britové do Afriky přivedli protestanství, Německo mělo sice doma silnou katolickou populaci, jeho vedení ale bylo protestanské. Francouzi působili zejména v severní Africe a Maghrebu, zde již byla silná muslimská komunita, proto také Francouzi nijak nezasahovali do náboženského přesvědčení v koloniích. V Portugalsku působila silná katolická církev, ovšem do vládních konceptů to nijak nepronikalo (Hastings 1979: 40-41).

²² Přes konkordát určující katolictví jako preferované náboženství v Kongu, Belgie byla povinna přijmout protestantské misionáře – např. baptisty, presbyteriánce a švédské luterány – částečně z důvodu respektování doložky o svobodě náboženství vyplývající z Berlínského kongresu a částečně protože v Belgii chyběl dostatek příslušníků, aby se mohli zapojit do rozsáhlých misijních činností (Gellar 2007: 9).

²³ I přes nepříznivé podmínky zde bylo jeden a půl milionu protestantů, což byla jedna z nejsilnějších základů v Africe. V Belgickém Kongu do roku 1950 působilo 44 různých protestantských misijních společností (většinově to byli baptisté – britští, američtí nebo skandinávští) (Hastings 1979: 43-41).

prospěchu. Z těchto důvodů bylo období od 20. do 50. let 20. století tzv. obdobím ilegálních hnutí. Některé byly více náboženské, některé spíše politické, všechny byly ale spojeny s adorací až téměř mýtického hrdiny, jako byl například Simon Kimbangu²⁴ a kimbangisté²⁵ (Hastings 1979: 84-85). Náboženské protesty byly v té době od těch politických zcela neoddělitelné. Tím se také zrodilo náboženské disidentství, které bylo v Kongu přítomno po celá desetiletí (Hastings 1979: 46).

Zatímco katolické církve od 20. let 20. století pracovaly na rozvoji škol a nemocnic a snažily se vzdělávat své místní ministranty tak, aby byli schopni vykonávat svou službu samostatně, u protestanské církve stále převažoval pocit evropské nadřazenosti (Hastings 1979:46).²⁶ V té době také velmi dobře fungovala spolupráce katolické církve a státu. Pro představu, král Albert roku 1928 pokládal základní kámen pro stavbu nového kostela v Katanze.²⁷ Měl zde velmi silného spojence biskupa Jeana de Hemptinna, pocházejícího z vlivného rodu belgických bankéřů, který měl díky tomu veškeré předpoklady stát se součástí belgického koloniálního zřízení. Jeho spolupráce a loajalita vůči králi Albertovi byla v té době symbolem „horlivého loajalismu“ církve. Biskup-vazal, který s uchem v Bruselu stál v čele provinční rady Katangy, měl za úkol držet náboženský a vzdělávací monopol a udržet S. Kimbangu ve vězeňském zapomnění (Hastings 1979:46).

²⁴ Od roku 1921 byl Simon Kimbangu tím, o kterém se mluvilo jako o někom, kdo získal posvátné žezlo k říší, jež černé rase věnoval sám Bůh. Byl následovníkem baptistické mise, kázal evangelium jednoho Boha, přikázal lidem opustit své fetiše a vzdá se polygamie, vysvětloval důležitost léčit nemocné a modlit se za ně. Bylo mu nasloucháno tak jako žádnému jinému misionáři v Dolním Kongu, proroci šířili jeho poselství napříč vesnicemi, což znepokojovalo misionáře i koloniální aparát. Po šesti měsících jeho mírumilovného kázání byl křivě obviněn a byl mu uložen trest smrti, který nakonec král Albert na žádost baptistických misionářů změnil na odnětí svobody do konce života. Byl vězněn v Elisabethville (dnes Lubumbashi) a nakonec zemřel v roce 1942 (Hastings 1979: 84-85, Gellar 2007: 13).

²⁵ Kolem roku 1950 kimbangisté sami sebe označovali jako „Malemba“, což v překladu znamená potichu. To objasňuje jejich skrytý duchovní život, kdy se na obřady ukrývali do hustých pralesů (Hastings 1979: 84).

²⁶ Protestanté v tomto směru neposkytovali místním pastorům takové možnosti, jak se připravit na převzetí církevní správy, což naznačovalo, že se o něco takové protestanští misionáři ani nechtějí pokoušet. Opět se zde projevuje pocit nadřazenosti ze strany Evropanů, tentokrát od Angličanů, kteří zastávali názor, že jakkoliv schopný místní Afričan není schopen takové odpovědnosti, a proto bude vždy podřízen i nově příchozím Evropanům. To potvrzuje také fakt, že zde působila Konžská protestanská rada, ovšem zcela bez afrického zastoupení. Dokonce ani do roku 1947 v Africe nepůsobil žádný anglikánský biskup původem z Afriky (Hastings 1979:46).

²⁷ Katanga byla pro Belgičany zcela zásadní kvůli nalezišti zlata a cínu. Těžba zde v roce 1906 začala společnost Union Minière du Haut-Katanga a získala práva na těžbu na 15 tisících km² (pro představu přibližně dvě třetiny území Rwandy) až do roku 1990 (Birchard 1940: 429).

Když v roce 1945 belgický misionář Placide Tempels vydal svou knihu *La philosophie bantoue*²⁸, zabývající se filozofií subsaharské Afriky, de Hemptinne vyvíjel tlak na Vatikán, aby bylo zabráněno Tempelsovi vrátit se zpět do Konga. V tom samém roce na biskupské konferenci stál proti vzniku konžských odborů, stejně tak se ani v jiných záležitostech neshodoval s názory apoštolského delegáta. Když měly být po roce 1946 všechny školy dotovány bez rozdílu na jejich zřizovatele, v Katanze de Hemptinne zajistil pro katolické školy privilegium. Vybudoval tak společenství Benediktýnů, kteří zřizovali místní školy a *Union Minière du Haut-Katanga*²⁹ (Unie horníků z Horní Katangy), belgicko-anglické těžební společnosti (Hastings 1979:46). Společenství de Hemptinneovi zaručovalo, že evropští těžaři zde získají veškeré potřebné zázemí a nikdo jiný k dolům nebude mít přístup.

Počátkem roku 1954 se v Belgii konaly volby, kdy konzervativní katolické křídlo ztratilo svůj vliv na ministerstvo kolonií a proběhla řada administrativních reforem. Stále užívanějším pojmem byla „belgicko-konžská komunita“. Představu nezávislého Konga ovšem odmítala většina Belgičanů ještě v roce 1956 (Hastings 1979: 90). V roce 1958 se zformovala nová radikální strana *Mouvement National Congolais* v čele s Patricem Lumumbou, který zastupoval Kongo na All-African Peoples' Conference pořádané v roce 1958 v Akkře se svým projevem: „ (...) Základním cílem našeho hnutí je osvobodit konžské obyvatelstvo od koloniálního režimu a získat nezávislost. (...) Přejeme si, aby v naší zemi vznikl moderní demokratický stát, který poskytne svým občanům svobodu, spravedlnost, sociální mír, toleranci, blahobyt a rovnost bez jakékoli diskriminace. (...) Pryč s kolonialismem a imperialismem! Pryč s rasismem a tribalismem! Ať žije konžský národ, ať žije nezávislá Afrika!“ (BlackPast 2009) Lumumbův návrat z historicky první panafrikanické konference odstartoval osmnáct politicky bouřlivých měsíců, kdy došlo ke vzniku politických stran, sepsání ústavy a sestavení vlády.

První týden roku 1959 byl ve znamení protestů, v tehdejší Léopoldville si vzpoura obyvatel za nezávislost vyžádala několik stovek obětí. Informace o protestech

²⁸ „Tam, kde my přemýšlíme o konceptu „bytí“, oni používají pojem „síla“. Kde my vidíme konkrétní bytosti, oni vidí konkrétní síly. Když my říkáme, že „bytosti“ se liší svou podstatou nebo povahou, Bantu říkají, že „síly“ se liší svou podstatou nebo povahou. Tvrdí, že existují božské síly, nebeské nebo pozemské síly, lidské síly, zvířecí síly nebo síly nerostů.“ (Okafor 1982: 84)

²⁹ Union Minière du Haut-Katanga byla založena jako jeden z podniků Société générale de Belgique, bývalé belgické banky, později také holdingové společnosti ovládající na počátku Druhé světové války 70 % konžské ekonomiky (Williams 2016: 76-77, 289).

se šířily celým Kongem a zcela změnila tamní situaci, která byla už tak neudržitelná, zejména po pádu francouzských a anglických kolonií. Politické prostředí se v Kongu změnilo ze dne na den a místní politici kompenzovali svou nezkušenost entuziazmem. Bojovali za svou nezávislost a byli rozhodnutí ji získat okamžitě. Na jedné straně stál Joseph Kasavubu, který apeloval na oživení původního kmenového království v rámci slabého federalismu. Na straně druhé stál mladý Patrice Lumumba, konžský nacionalista zastávající vznik jednoho netribálního státu (Hastings 1979: 131). Forma nově vznikajícího samostatného Konga, i vzhledem k pestrému etnickému složení, se tak stala jednou ze zásadních otázek.

3.2 Nezávislost – „Tu es aussi mechant qu'un pere!“

Rok 1960, rok Afriky, byl také rokem, kdy se Kongo osamostatnilo a okamžitě se zvrhlo v anarchii. Zhroucení země bylo důsledkem několika působících faktorů – absolutní politická a administrativní nepřipravenost³⁰, obrovská rozlehlost země s poměrně řídkou populací a špatnými komunikacemi neumožnila vládě pracovat se zemí jako s jedním celkem, do toho se ještě přidal tlak Studené války a zapojení SSSR do afrických záležitostí. (Natufe 1984: 361-362, Saivetz a Woodby 2019: 1965)

S tím také souvisí zatčení a následné, dodnes nevyjasněné, zavraždění prvního premiéra Patrice Lumumby³¹. Nelze se tak divit, že se velmi bohatá a vzdálená Katanga udržující si podporu bývalých koloniálních těžebních investorů, pokusila právě v této době od Konga odtrhnout a osamostatnit se (Lemarchand 1962: 405-406, Larmer a Kennes 2014: 741-744). Za jeden z hlavních faktorů pak můžeme také označit neschopnost zahraničních uzurpátorů vzdát se tak výdělečného byznysu, který pro ně Kongo představovalo.

Na východě země s centrem ve Stanleyville (nyní Kisangani) působila za podpory komunistických států v letech 1964-5 revoluční protivláda, pokračovatelé

³⁰ V období nezávislosti nebyl ve Force Publique ani jeden zmocněný důstojník Afričan.

³¹ Patrice Lumumba byl po zatčení jednotkami generála Mobutu převezen do Katangy, kde byl dne 17. ledna 1961 následně zavražděn. Vedle domácích nepřátel sehrály významnou úlohu při atentátu také zahraniční mocnosti, které si chtěly v Kongu udržet svůj vliv. USA se na atentátu podílely prostřednictvím CIA, k čemuž dal údajně pokyn tehdejší prezident USA Dwight D. Eisenhower. O Lumumbovu smrt usiloval také tehdejší belgický král, zapojení Velké Británie přiznala také bývalá členka britské tajné služby MI6. Belgická vláda se později pozůstalým členům Lumumbovy rodiny oficiálně omluvila (The New York Times 1981, Castle 2001, Nzongola-Ntajala 2011, Corera 2013, DW 2018).

lumumbovské tradice v čele s rebelem Christophem Gbenyem. V bojích mezi vládou a povstalci zemřely stovky civilistů, ztráty na životech se dotkly také zahraničních misionářů. Gbenye byl za pomoci žoldáků a belgicko-americké letecké operace z Kisangani vytlačen, celkový politický zmatek ovšem pokračoval. Na konci roku 1965 generál Mobutu svrhnul prezidenta Kasavubua a za belgicko-americké podpory vytvořil centralizovaný jednostranický stát (Hastings 1979: 135-136).

Katolická církev se mezitím snažila zvládnout nastalou anarchii, která jí vzala privilegia udělená koloniální správou. Někteří kněží na politiku zanevřeli, mnozí odešli a jiní byli zabiti. Cílené útoky na katolické misie odrážely mimořádnou mocenskou pozici i chování církve. Oblíbeným spojením té doby bylo „Tu es aussi mechant qu'un pere!“ („Jsi stejně zlý jako kněz!“). Útoky ovšem nebyly cíleny na všechny katolické kněze, někteří byli naopak chráněni a za svou práci uznáváni a vysoce respektováni (Hastings 1979:135-136).

Skoro to vypadalo, že pro katolickou církev to může být konec jejího působení v zemi. Církevní struktury byly ovšem mnohem houževnatější než ty státní. A i přes značnou animozitu v mnoha venkovských oblastech přítomnost církve zajistila přežití základních služeb. Mimo toho také katolická církev udržovala chod a vysokou úroveň Universitě Lovanium v Kinshase, vysokoškolského vzdělání tak dosahovalo čím dál více Konžanů. Takovým způsobem se pravděpodobně v tomto období nerozrostla žádná jiná univerzita v Africe (Hastings 1979: 136, Devisch 2017: 171).

Změna vztahu církve a státu se v RDC netýkala pouze misijních církví. Jednou z hlavních změn bylo ukončení perzekuce kimbangistů, a to po téměř čtyřiceti letech. Dochází dokonce k určitému prolnutí kimbangistického hnutí s nacionalismem. Hovořilo se také o spojenectví mezi kimbangisty s ABAKO³² (Alliance Bakonga). I když si mnozí přáli, aby se kimbangismus stal hlavní církví v zemi, jeho podpora byla v mnoha částech velmi omezená, přesto patřil mezi tři hlavní církve v Kongu (Hastings 1979:149, 187, Covington-Ward 2016: 133).

Propletenost náboženských a politických protestů je ústředním tématem celého zairského příběhu. Formální sekulární politika raných let nezávislosti byla jen

³² Kulturní a politická organizace bývalého prezidenta Josepha Kasavuby. Vznikala jako oponent belgické koloniální správy. Byla rovněž spojována s etnickým nacionalismem (Encyclopaedia Britannica 2020).

tenkou povrchovou vrstvou, pod níž se ukrývaly bujaré náboženské sekty a hnutí – některé více křesťanské, některé spíše odkazující na tradiční náboženství, která po řadu let fungovala v poloilegalitě (Hastings 1979: 149).

3.3 Druhá republika – prezident Mobutu vs. kardinál Malula

Katolická církev v Zairu i po tom, co se odehrálo v 60. letech, zůstala velmi silná a sebevědomá. Čítala stovky místních kněží, tisíce misionářů, šest milionů přívrženců a řadu institucí. Bylo tedy až téměř nevyhnutelné, že se Mobutu pokusí církvi „přistříhnout křídla“. Jejich *kulturkampf* začal okamžitě po Mobutuově zahájení celonárodní kampaně *authenticité* (tzv. návratu ke kořenům) v roce 1971, a byl jednou z nejvýznamnějších epizod moderní africké historie. *Authenticité* bylo použito jako nástroj pro mobilizaci Zaiřanů (Phiri 2001:135, Sundkler a Steed 2004: 966, Covington-Ward 2016: 161).

„Nyní budeme řešit naše kulturní obrození, znovuobnovení naší africké – airzairské duše“ Musíme se stát autentickými Afričany, autentickými černochoy, autentickými Zaiřany!“ (citace z projevu prezidenta Mobutua, Kabongo-Mbaya 1992: 300)

Mobutu byl charismatickým vůdcem, dobrým rétorem a dařilo se mu oslovovat masy. Zejména to platilo v tomto období, kdy se nad společností stále ještě vznášela silná pachuč kolonialismu. Mobutu byl vnímán jako prorok, který zemi osvobodil od mentálního odcizení (Hastings: 1979: 193). Svůj um využíval tehdy i k tomu, aby pokořil poslední důležitou instituci v zemi, která ještě zůstávala mimo kontrolu státu.

„Říkám, že tato země a strana nemají nic společného s vnějším světem, tzn. s externími institucemi v naší zemi, ať už jsou to instituce politické, ekonomické či spirituální. Nemůžeme již nadále akceptovat politickou, ekonomickou či spirituální dominanci zvenčí. Před nezávislostí jsme následovali vládu (...) administrativy, (průmyslové) společnosti a [katolické]církve. První dvě již zmizely a není žádný důvod, proč by to nemělo platit i pro [katolickou]církve. Nikdy jsem neměl problém s protestanty ani s kimbangisty, protože jsem věděl, že nikdy nedostávali pokyny ze zahraničí.“ (citace z projevu prezidenta Mobutua, Kabongo-Mbaya 1992: 307)

Mezi jeho příznivce patřil zpočátku i kardinál Joseph-Albert Malula³³, působící v Kinshase. V Mobutuovi viděl schopného vůdce, jenž sjednotí lid a pomůže mu s jeho projektem *Konžské katolické církve*, který měl vést k „poafričtění liturgie“ pomocí zapojení prvků tradičního náboženství. Tato idea ale neměla podporu ve Vatikánu ani v Belgii, protože konžská církev by tím ztratila závislost jak na Vatikánu, tak i na belgických misiích. Spojenectví Maluly a Mobutua ovšem dlouho nevydrželo. Roku 1967 byl vydán *Manifeste de la N'sélé*, oznamující vznik jediné strany *Movement Populaire de la Révolution (MPR)* a Mobutuova doktrína (Sundkler a Steed 2004: 966, Sarr 2018c, Dictionary of African Christian Biography 2020).

Po těchto krocích následovalo prudké ochlazení vztahů s kardinálem Malulou, protože katolická církev jako první začala upozorňovat na laxnost režimu a sociální nespravedlnost. Zároveň církev odmítala politizaci vzdělávacího systému a celá situace přerostla ve studentské protesty v roce 1969 na Univerzitě Lovanium. Odpovědí MPR bylo rozpuštění veškerých náboženských organizací pro mladé a jejich nahrazení mládežnickým hnutím vládnoucí strany *Jeunesse du Mouvement Populaire de la Révolution (JMPR)*, v roce 1971 byly znárodněny l'Université Catholique Lovanium de Kinshasa, l'Université Libre du Congo a protestanské univerzity v Kisangani³⁴ a vysokoškolští studenti byli posláni na rok do armády. Pokaždé, když se poté objevovaly náznaky možných protestů, byly univerzitní kampusy předem uzavírány (Meditz a Merrill 1994: 124-125, Sundkler a Steed 2004: 966). V roce 1972 následoval zákaz západních (křesťanských) jmen, která měla být nahrazena autentickými africkými. Sám prezident Joseph-Desiré Mobutu se podle tohoto vzoru přejmenoval na Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu wa Zabanga³⁵ (Sundkler a Steed 2004: 966, Dictionary of African Christian Biography 2020).

V roce 1971 bylo v Zairu v církevních školách vzděláváno stále více dětí než ve státních. Rozsáhlé církevní struktury sahaly od primárního vzdělávání po

³³ Vystupoval proti paternalistickým postojům belgických koloniálních úřadů i tehdejší katolické církve. Po nezávislosti se snažil dosáhnout autonomie katolické církve v Zairu. Byl rovněž obhájcem ženských práv a odsuzoval pohled na ně jako na otrokyně a předmět chůtice (Dictionary of African Christian Biography 2020). Zasloužil se o rozkvět kinshaské diecéze a založil zde sbor diecézních sester. Na liturgické úrovni byl kardinál Malula považován za „otce zaírského ritu“ a průkopníka afrikanizace křesťanství (Sarr 2018c).

³⁴ Později došlo ke sloučení univerzit a vniku Université Nationale du Zaïre (UNAZA) (Winsoma 2019).

³⁵ V překladu znamenající: „Kohout, který nenechá žádnou mladou slepici nedotčenou.“ (Kabongo-Mbaya 1992: 302).

univerzitní. V žádné jiné zemi se stát nepotýkal s tak rozsáhlou mocí církve, která zde fungovala jako stát ve státě. Po zákazu malých nezávislých církví a potlačení politické opozice se totalitní vláda zaměřila na hlavní velké církve v zemi (Hastings 1979: 192). Pozici církve velmi dobře shrnuje výňatek z článku katolického týdeníku *Afrique Chrétienne*, vydaného v roce 1972:

„Z hluboké minulosti vyzvedneme zpět tradiční africkou filozofii, která nemůže být, pokud vůbec někdy existovala, pouhým vyjádření situace a společenského života navždy ztraceného... dnes už nejde jen o pomíjivé uspokojení z vykřičení si uznání na naše právo být sami sebou a bavit se pleněním naší koloniální minulosti. Musíme přejít k činům a prosadit všemožnými úspěchy důstojnost Afričanů. A toho nedocílíme tak, že budeme mávat hesly o naší originalitě, našich hodnotách... ale spíše tak, že tuto originalitu a hodnoty budeme uplatňovat před očima celého světa.“ (Kabongo-Mbaya 1992: 302)

Deník *Afrique Chrétienne* byl po zveřejnění článku ihned zakázán. Opatření se poté rozšířilo i na veškerou náboženskou literaturu bez rozlišení víry. V Zairu ale žila velmi početná skupina katolíků, a konflikt státu a církve se tak začal řešit i na mezinárodní úrovni. Mobutu cítil, že situaci nebude lehké zvládnout a začal tedy prezentovat tento spor jako spor mezi jednotlivci, mezi jím a Malulou, nikoli jako spor katolické církve a státu (Dictionary of African Christian Biography 2020). Kardinál Malula působící v Kinshase, obhájce afrikanizace křesťanství, který byl hlavním kritikem této extrémní interpretace, byl tehdy vyhnán do Belgie a zbaven Národního řádu Leoparda. Politická kancelář MPR Malulu obvinila z podrývání autority státu a státní tisk ho označil za kontrarevolucionáře (Hastings 1979: 192, Dictionary of African Christian Biography 2020).

Po krátkém období útlumu rozbrojů, kdy bylo biskupům umožněno setkat se s kardinálem Malulou, a začalo se hovořit o dialogu a spolupráci na kulturním a institucionálním programu *authenticité*, se vztahy opět začaly komplikovat. Jakmile církve přistoupila na některá opatření a začala vládě ustupovat, vláda přidala na restrikcích a zesílila svůj nátlak. Po zrušení svátku Vánoc následovalo odstranění krucifixů a obrazů s křesťanskými motivy ze všech veřejných míst, včetně škol a nemocnic. Náboženská výuka měla být zcela zrušena až na kurzy mobutismu a kněží byli považováni za „podvratné agenty“ (Hastings 1979: 193, Sundkler a Steed 2004:

966, Larcher 2018). Situace vygradovala mezi roky 1973-74, kdy došlo ke znárodnění všech škol, nemocnic i zahraničních podniků. Účinky tzv. zairizace byly velmi rychlé a okamžitě se začal projevovat pokles úrovně poskytování služeb. Tento výpadek významně zasáhl do chodu celého státu a začala se projevovat absolutní neschopnost státu při zřizování vzdělávacích a zdravotnických služeb (Sundkler a Steed 2004: 966, Kyamusugulwa a Hilhorst 2015: 251).

Bez finanční podpory církví a jejich personálu³⁶ se celý vzdělávací systém i v kontextu hluboké hospodářské krize hroutil. V roce 1977 Mobutu musel přiznat, že nevládne řídit vzdělávací systém bez pomoci církví a snažil se přimět katolickou církev ke spolupráci ve školském sektoru regulovaným státem (De Herdt, Titeca a Wagemaker 2013:120).

O rok později byl kardinál Malula opět přijat do skupiny nositelů řádu Leoparda a do škol se navracelo církevní vedení (Hastings 1979: 193). Roku 1977 došlo k podpisu úmluvy mezi státem a církvemi o řízení národních škol (De Herdt a Titeca 2011: 220). Obecným vzorem bylo, že stát stanovil učební plán, platil mzdy zaměstnancům a poskytoval některé vzdělávací materiály. Nábor učitelů a zaměstnanců a vedení samotných škol bylo ponecháno církvím. (Meditz a Merrill 1994: 122-125). Papežské návštěvy Jana Pavla II. v Zairu v roce 1980 a 1985, během nichž se kardinál Malula setkal s prezidentem Mobutuem, byly považovány za symbol usmíření mezi státem a církví (Larcher 2018, Dictionary of African Christian Biography 2020). I přesto ale docházelo k pronásledování a zastrahování církevních představitelů a někteří byli dokonce napadáni (Le Monde 1982).

V období mezi roky 1969–80 registrovala katolická církev nejméně 2 300 rozvojových projektů, z nichž 70 % financoval stát. V některých místech se dokonce sami kněží a biskupové zapojovali do podnikatelských projektů a účastnili se i přímé administrativní správy. Nejlepším příkladem je oblast Severního Kivu, kde se z katolického biskupa stal jakýsi moderní náčelník Nandů. Pod jeho správou lidé vybudovali funkční hydroelektrárnu, letiště a silniční infrastrukturu. Díky tomu mohl region naplno obchodovat s kávou, dobyt看em a zlatem (Sundkler a Steed 2004: 967).

³⁶ Přestože došlo ke znárodnění univerzity, rektorem stále zůstával biskup, totéž se dělo i ve školních institucích na nižších úrovních (Hastings 1979: 193).

Znárodněním utrpěl i zdravotnický sektor. Převážnou část zdravotní péče v Zairu poskytovaly mezinárodní humanitární organizace a zejména katolická, protestantská a kimbangistická církev, přičemž největší síť zdravotnických středisek zajišťuje katolická církev, stejně jako v době před nezávislostí (Meditz a Merrill 1994: 129-130). Podobně jako ze sektoru školství se i odsud stát postupně stáhl a přenechal zřizování na organizacích občanské společnosti. Velký počet oficiálních státních zdravotních středisek nefungoval a pokud ano, nebyl zde dostatek léků, lékařského materiálu ani personálu. Nedostatek financí se samozřejmě projevoval i na výši platů, a tak nemocniční personál, stejně jako jiní zaměstnanci státní správy, požadoval po klientech úplatu za obsloužení, a to i několikrát za sebou. Nejdříve musel pacient či jeho rodina zaplatit lékaři za vyšetření a následně sestře za podání předepsaných léků. Dokonce ani akutní případy nebyly ošetřeny bez platby předem. Zároveň kvůli úpadku vysokoškolského vzdělávání, které bylo ve srovnání s ostatními africkými státy na velmi dobré úrovni, se zhoršila i kvalita vzdělávání mediků a kvalifikovanost následující generace lékařů tak byla velmi pochybná. V 90. letech si elita už raději připlácela za ošetření v zahraničí (Meditz a Merrill 1994: 122-125, 129-130).

Na počátku 90. let se katolická církev stala hlavním hlasem pro sociální změnu v RDC. Po letech trvajícího násilí, silné korupce a velmi špatného ekonomického řízení se konžská populace začala mobilizovat na podporu demokratické reformy (Longman 2001, Phiri 2001: 135). V květnu roku 1990 měl prezident Mobutu svůj slavný projev „Comprenez mon émotion“³⁷, kterým oznamoval „vyzkoušení“ politického pluralismu v Zairu (AFRICA MONDE TV 2019). Politická reforma byla ovšem zahájena jen naoko, aby se Mobutu dočasně podvolil tlaku Západu. Celkově byly povoleny tři strany a následovaly tvrdé zásahy proti formující se opozici (Phiri 2001:135, Meditz a Merrill 1994: 213).

Měsíc po zmiňovaném projevu jednotky Zvláštní prezidentské divize (Division Speciale Presidentielle – DSP) letěly v noci z Kinshasy na Univerzitu v Lubumbashi, kde obklíčily studenty, zbily je a až 100 neozbrojených studentů zabily³⁸. Tento zásah a Mobutuovo následné odmítnutí jeho mezinárodního prošetření vedly v konečném důsledku k pozastavení podpory ze strany Belgie, Evropského

³⁷ Prezident Mobutu se při svém projevu rozplakal a omluvil se za své emoce.

³⁸ Vláda hovořila o úmrtí pouze jednoho studenta, ale mezinárodní organizace pro lidská práva potvrzovaly počty o několik desítek vyšší (Meditz a Merrill 1994: 214).

společensví, Kanady a Spojených států. Mobutu je nucen ustoupit a schválit zákon umožňující svobodnou registraci politických stran (Meditz a Merrill 1994: 214).

Katolická církev poskytla opozičnímu demokratickému hnutí zázemí a podporu. Katoličtí kněží se veřejně připojili k boji za lidská práva a katolické publikace se staly důležitým fórem vyjadřujícím nesouhlas s dosavadním řízením země. Konžská biskupská konference³⁹ (Conférence Épiscopale Nationale du Congo – CENCO) vydala sérii ostrých pastoračních dopisů, kde explicitně odsoudila Mobutuovy autoritářské praktiky (Longman 2001).

Mobutu však rozhodně nebyl politikem, který by se nechal snadno zastrašit. Naopak byl velmi zběhlý v manipulaci a byl mistrem politické hry. K opětovnému ovládnutí situace mu v tomto případě postačila prachobyčejná strategie rozděl a panuj. Po Malulově smrti nominoval a podpořil na místo kardinála v Kinshase Frederica Etsoua, který vyjádřil svůj nesouhlas s protivládními protesty a byl tak okamžitě viděn jako vládní spojenec. Mobutu následně ještě využil etnických a regionálních rozporů a za pomoci úplatků a silných eg vůdců opozice rozvrátil Národní konferenci (Longman 2001, Gifford 1994: 513).

Národní konference byla plánována na duben 1990 (poté byla odložena na 1991 a opět přerušena až do roku 1992). O předsednictví byl požádán kardinál Laurent Monsengwo Pasinyu⁴⁰, tehdy ještě arcibiskup Kisangani. Deklarovaným cílem bylo navrhnout novou ústavu jako předehru pro demokratické volby. Shromáždění politici, podnikatelé a občanští aktivisté čítali přes dva tisíce lidí a zastoupeno zde bylo 225 politických skupin. Podplacená opozice ovšem začala konferenci bojkotovat (údajně kvůli nepoměrnému provinčnímu zastoupení), ve stejnou chvíli začali v Kinshase protestovat výsadbáři, ke kterým se přidala i část veřejnosti a Kinshasa byla najednou centrem násilného běsnění a rabování. Zároveň se také přidávaly informace o násilných konfliktech i v jiných částech země a Francie a Belgie do Zairu poslaly několik stovek vojáků, aby obnovili pořádek a ochránili jejich občany. Národní konference poté byla vládou zrušena (Gifford 1994: 513, Meditz a Merrill 1994: 214-

³⁹ CENCO je národní biskupská konference sídlící v Kinshase. Její autorita vychází z církevního práva, na jehož základě byla roku 1962 založena. Má zodpovědnost za liturgické normy a církevní administrativní úkoly. Je složena z několika komisí jako je např. komise pro vzdělávání, mír a spravedlnost, přírodní zdroje a jiné (Lokola 2020).

⁴⁰ V roce 1996 byl také zvolen do funkce vrchního státního zástupce (Lokola 2020: 197).

215, Longman 2001, Hesselbein 2007: 38). Nastalá situace byla pro katolickou církev více než zklamáním.

Následné shromáždění katolíků známé jako „marche de l'espoir“ („pochod naděje“), kde lidé ve znamení míru a naděje s Biblemi a růženci v rukou procházeli městem, bylo brutálně potlačeno, o život přitom přišlo 35 osob (Larcher 2018: 18). Jeden z vládních ministrů tehdy převedl zodpovědnost na katolickou církev, která byla dopředu varována, aby se pochod nekonal (Meditz a Merrill 1994: 214, Phiri 2001:135). Pochod se přitom konal zcela bez oficiální podpory katolické církve (Larcher 2018:18).

Situace způsobila štěpení církve a vnitřní rozpory oslabily její celkovou pozici v zemi. Důsledkem také bylo, že katolická církev nebyla schopna účinně reagovat na rostoucí etnické násilí, které příznivci Mobutua rozpoutali v roce 1993 proti Rwand'ánům v Kivu a Kasaianům v Shabě (Longman 2001).

Od poloviny 90. let se naděje na demokratizaci proměnily ve válečnou propast a politickou i humanitární krizi. Východní část Konga (Severní a Jižní Kivu) byla dlouhodobým útočištěm uprchlíků ze sousední Rwandy. Jednalo se o více než milion rwandských Hutuů, kteří utekli ze Rwandy před tzv. osvoboditeli⁴¹. Příznivci Mobutua této situace využili, aby roznítily stávající zášť vůči domorodé populaci rwandských Hutuů a Tutsijů v RDC. Na konci roku 1995 vedly útoky proti konžským Tutsijům tisíce lidí k útěku zpět do Rwandy a nová tutsijská vláda ve Rwandě odpověděla vyzbrojením konžských Tutsijů. Zahájila také odvetné útoky na konžskou armádu a uprchlické tábory Hutuů v RDC. Moc povstalců⁴² narůstala s jejich zahraničními spojenci (Uganda, Burundi, Angola), díky jejichž kapitálu dokázali v květnu 1997 dostat Laurenta Kabilu⁴³ z východu Konga až do prezidentského paláce

⁴¹ Uprchlíci tak nazývali tutsijské povstalce, kteří se dostali k moci po ukončení genocidy ve Rwandě v červenci 1994 (BBC 2014).

⁴² Povstalecké hnutí AFDL (Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo) tvořené tutsijskými povstalcí, které za podpory rwandských armádních jednotek masakrovalo Hutuy v RDC (BBC 2014).

⁴³ Laurent Kabila se ujal moci v roce 1997, přestože jeho jméno nebylo pro mnohé až tak známé, L. Kabila figuroval na konžské politické scéně poměrně dlouho. V boji o nezávislost tehdejšího Belgického Konga podporoval premiéra Patrice Lumumbu a levicové Konžské národní hnutí (MNC). Osobně se také účastnil povstání v Stanleyvillu (1964) proti vládě tehdejšího prezidenta Kasavubu. Zavraždění Lumumby, násilné potlačení povstání a upevňování pozice velitele armády Josepha-Désiré Mobutua donutilo Kabilu k útěku do ústraní na východ Konga. V tomto období spolupracoval s Che Guevarou na svých marxistických vizích a postupně se stal jedním z nejúspěšnějších obchodníků východního Zairu (CountryWatch 2013: 12).

v Kinshase (Longman 2001, Carney 2016: 374-375, Carayannis a kol. 2018: 11). Ačkoliv Biskupská konference volala po ukončení násilí a mírovém urovnání, církevní vůdci tentokrát nedokázali sehrát rozhodující roli pro vyjednání míru v první konžské válce (1996-97). Vnitřní rozpolcenost církve tentokrát kopírovala rozpolcenost etnickou a regionální. Biskupové z východní a jižní části země obecně podporovali Laurenta Kabilu, zatímco mnozí z biskupů ze západu země (včetně Kinshasy) nemohli vystát Kabilovo napojení na rwandskou armádu a konžské Tutsije (Longman 2001).

3.4 Africká světová válka – církev jako mediátor

Rozdmýcháním etnického konfliktu na východě země Mobutu nejenže ztratil svou moc, ale navíc uvrhl Kongo do totálního chaosu, ve kterém si povstalecká hnutí a rebelské skupiny uzurpovaly až dvě třetiny země. Když v roce 1998 začalo násilí proti Tutsijům ve východním Kongu znovu, Rwanda svého souseda opět napadla a zahájila válku, která se táhla několik let. Do roku 2003, kdy byla Druhá válka v Kongu formálně ukončena podpisem (všech zúčastněných stran) smlouvy z Pretorie, zemřelo v souvislosti s válkami přes čtyři miliony Konžanů. Do druhé konžské války se navíc zapojilo devět afrických zemí a bývá tak označována jako *Velká africká válka* či *Africká světová válka* (Carney 2016: 375).

Katoličtí lídři se ujímali zásadních rolí mediátorů a někteří z nich zemřeli jako mučedníci. Jiní ale svou víru zradili a zapojili do masakrů, které zanechaly na jejich rukou krev. Pro porovnání slouží příklad dvou diecézí, Gomy a Bukavu, nacházejících se v oblasti Kivu na hranici s Rwandou. Tyto diecéze byly hluboce zasaženy oběma konžskými válkami a obě byly okupovány, za první války AFDL (Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo-Zaire) a později za druhé války frakcemi RCD (Rassemblement Congolais pour la Démocratie) – povstalci podporovanými Rwandou. Vztah církve k nim se ovšem v těchto regionech výrazně lišil.

V Bukavu se nachází jedna z nejrozvinutějších občanských společností v zemi. Z velké části je tomu tak i díky podpoře katolických i protestantských církví. Katolická církev v Bukavu byla konzistentním zastáncem všech obyvatel. Když

Rwanda poprvé napadla východní Kongo v roce 1996, arcibiskup Bukavu⁴⁴ hlasitě odsoudil útoky na rwandské uprchlické tábory zacílené na civilisty. Následně byl zavražděn (zřejmě rwandskými vojáky), přesto jeho nástupce v jeho práci pokračoval, veřejně vystupoval proti porušování lidských práv a kritizoval přítomnost rwandských jednotek v Kivu (Carney 2016:375-376). Zatímco První válka získala jistou podporu obyvatelstva, protože pomohla vyhnat Mobutua, za Druhé války v Kongu se mnoho místních připojilo k ozbrojeným skupinám bobujícím proti RCD. Katolické farnosti a církevní instituce se přitom staly jejich hlavním útočištěm. Zřejmě i kvůli tomu jednotky RCD útočily zejména na kostely a zabíjely kněze i přítomné věřící (Longman 2001).

Naproti tomu katolická církev v Gomě nebyla ve svých postojích k RCD tak stabilní. Mnoho uprchlíků zde opět vypovědělo, že kněží (bez rozdílu etnik) zachránili mnoho lidí, kterým nabídli útočiště. Arcibiskup Gomy šel dokonce osobně do konfliktní zóny a snažil se situaci uklidnit. Církev se ale postupně odmlčela, přestala poukazovat na útoky proti civilnímu obyvatelstvu a začala pokojně s RCD (i jejich rwandskými spojenci) spolupracovat⁴⁵. Vysvětlení, které se nabízí pro objasnění změny pozice zdejší církve má etnický základ vzhledem k tomu, že velká část kněží z místní diecéze jsou právě Tutsijové (Longman 2001).

Během válek byly zničeny stovky farností a škol. Více než milionu místních obyvatel chyběly základní potřeby jako je mýdlo, sůl a léky. V reakci na to někteří biskupové sháněli pro své věřící pomoc ze zahraničí, ať už se jednalo o dovoz léků, potravin, oblečení, knih nebo kuchyňských potřeb. Zároveň bylo nutné začít pracovat s vnitřně vysídleným obyvatelstvem. Jednalo se zejména o rehabilitační programy pro ženy či děti, které se začaly zaplétat do prosperujícího sexuálního průmyslu v Kinshase (Lokola 2020: 200).

Politické události na počátku 90. letech v Zairu způsobily rozpad zdravotnického sektoru. S koncem Studené války skončil také přímý sponzoring od

⁴⁴ Arcibiskup Bukavu, Christopher Munzihirwa, byl známý jako zastánce demokracie a lidských práv.

⁴⁵ Timothy Longman při svém terénním výzkumu v Gomě získal informace od přeživších útoků, že někteří lidé už církvi nevěří a bojí se chodit se svými problémy do kostela. Pracovník jedné diecéze v rozhovoru dokonce uvedl, že jeho nadřízení mu zakazovali pomáhat politickým vězňům (Longman 2001).

států západního bloku – Belgie⁴⁶, Francie a USA. Kvůli tomu se řada zdravotnických projektů zhroutila a mnoho konzských lékařů emigrovalo. Stále se rozšiřující rabování a násilí následně donutilo ke stažení i personál zahraničních nevládních organizací (Rudock 2001: 11). Ani uprchlické tábory, které se na východě Konga samovolně tvořily s příchodem rwandských uprchlíků rozhodně nepomáhaly ke zlepšení sanitární situace. V roce 1995 navíc v zemi propukla jedna z největších epidemií eboly, následovaná epidemií dětské obrny (Muyembe-Tamfum 1999: 259).

Církev tak přebrala ještě větší roli při obnově společnosti a poskytování veřejných služeb a dalo by se říct, že koncem 20. století v některých oblastech zcela nahradila stát. Zejména ve vzdělávacím sektoru se ukazuje, že stát zde už neplní klíčovou roli a sektor se tak transformuje a funguje jako nevládní (Carney 2016: 377). Zároveň díky stabilnímu fungování diecézí i během války pronikaly z Konga informace o válečných zločinech. První zprávy o kanibalismu nebo dětských vojácích byly právě od místních kněží. V Butembu tímto způsobem došlo k pozastavení postupů milicí MLC Jeana-Pierra Bemby. Podobný případ nastal v Beni, kam přicházel velký počet uprchlíků a hrozil střet dvou frakcí RCD. Místnímu biskupovi se podařilo přitáhnout na problém mezinárodní pozornost, díky čemuž bylo domluveno příměří a město Beni se tak podařilo uchránit od bojů (WoodrowWilsonCentre 2013).

⁴⁶ Například Belgie v roce 1990 náhle zcela ukončila poskytování oficiální rozvojové pomoci do zdravotnictví (Rudock 2001: 11).

3.5 Nástup Josepha Kabilu – přežití v období humanitární krize

Když byl v lednu 2001 zavražděn prezident Laurent Kabila⁴⁷, otevřely se podle pozorovatelů nové možnosti pro mírové urovnání mezi bojujícími stranami, protože právě on byl hlavní překážkou vyjednávání. V červenci téhož roku byl úspěšně zahájen první vnitro-konžský dialog (Inter-Congolese Dialogue) mezi veřejností, politickými stranami, představiteli vlády a rebely (Country Review 2013: 14). Rozhovory se soustředily na sestavení přechodné vlády, jež měla zemi dovést k demokratickým volbám, z nichž vzejde nová již plně legitimní vláda. Dohody se podařilo dosáhnout v prosinci 2002 v Pretorii v Jižní Africe. Byla sestavena dvouletá přechodná vláda⁴⁸ vedená novým prezidentem Josephem Kabilou, který zemi „zdedil“ po svém otci. Rovněž byl stanoven termín následujících prezidentských a parlamentních voleb na červenec 2005⁴⁹ (Freedom House 2005).

Bezpečnostní situace v zemi se ale nezlepšovala.⁵⁰ V dubnu 2002 se objevily informace o útocích na kněží, kteří byli prostřednictvím rozhlasu milicemi důrazně varováni, že mše jsou zakázané a jmenovitě vyhrožovali představitelům církve. Někde byly farnosti rabovány a ničeny samotnou konžskou armádou, což bylo odůvodněno spíše neukázněností než jakoukoliv náboženskou či politickou motivací (U.S. Department of Justice 2002). V polovině roku 2003 nové zprávy naznačily, že mírové jednotky OSN nejsou schopné chránit civilní obyvatelstvo. Zabíjení, znásilňování a další případy bezpráví pokračovaly. Humanitární organizace Lékaři bez hranic (2001)

⁴⁷ Kabilu zavraždil pravděpodobně jeden z jeho osobních strážců. Mladík, který dříve působil jako dětský voják v Kabilově armádě, vnikl k prezidentovi a čtyřikrát na něj vystřelil. Existuje však více verzí, které se v otázce skutečného pachatele rozcházejí. Zatímco konžské ministerstvo spravedlnosti označilo za střelce 18letého Rashidi Kasereku, který byl následně zastřelen, report uveřejněný v deníku Le Monde tvrdí, že skutečnému vrahovi se podařilo utéct a Kasereka byl jen jeho komplicem. Podle této teorie čítala skupina usilující o Kabilovu smrt celkem 75 osob, které postupně infiltrovaly strategické pozice v Kinshase včetně prezidentského paláce, národního rozhlasu a televize a státní společnosti produkující elektřinu. Den před svou smrtí přítom Kabila osobně sledoval popravu 47 mužů, které podezíral právě z příprav atentátu (The Guardian 2001).

⁴⁸ Prezident Joseph Kabila stál v čele dvouleté přechodné vlády, skládající se ze 4 místopředsedů, 36 ministrů a 24 zástupců ministrů. Rozsáhlé výkonné, zákonodárné a vojenské síly byly svěřeny prezidentovi a místopředsedům. Klíčová ministerstva byla sdílena mezi vládou a dvěma hlavními bývalými povstaleckými skupinami – RCD a Hnutí za osvobození Konga podporované Ugandou (MLC – Movement for the Liberation of Congo). (Freedom House 2005)

⁴⁹ Za předpokladu, že selepší bezpečnostní podmínky tak, aby volby mohly proběhnout (Freedom House 2005).

⁵⁰ Ke zhoršení přispívaly také vojenské jednotky sousední států. Jednalo se zejména o ugandské a rwandské jednotky, které v rámci mírových dohod měly stáhnout své vojenské síly. Jejich vojska ale naopak narůstala a obě země svoje kroky ospravedlňovaly snahou o regionální stabilitu (Country Review 2013: 20).

uvedla, že nasazení mezinárodních mírových sil neudělalo nic pro zlepšení situace. Na žádost konžské vlády Mezinárodní trestní soud v červnu zahájil vyšetřování válečných zločinů a zločinů proti lidskosti v RDC (The Guardian 2004).⁵¹

Ačkoliv od roku 2003 existovala mírová dohoda, vláda RDC kontrolovala jen malou část svého území. V nekontrolovaném zbytku země dál operovaly povstalecké skupiny. Armáda byla ve špatném stavu a někteří vojáci se dokonce sami přidávali k rebelům. V březnu roku 2004 došlo k útoku na prezidentův dům, napadení armádních základů a vojenského letiště, ozbrojené jednotky pronikaly do hlavního města Kinshasy a obsadily i soukromou televizní stanici. Tyto události bylo označeny za pokus o převrat ze strany bývalých členů stráže Mobutu Sese Seka (The Guardian 2004, Country Review 2013: 20).

První demokratické volby po nezávislosti se konaly 30. července 2006. Volby i navzdory situaci proběhly v poklidném duchu. Mezi kandidáty na prezidenta byl nejúspěšnější J. Kabila se 45 % hlasů, ve druhém kole se utkal s vůdcem MLC Jeanem-Pierrem Bembou. Kabila byl následně vyhlášen vítězem se ziskem 58 % hlasů. Bemba volbu nejprve napadl, ale nakonec výsledek přijal. Jeho následné rozhodnutí vést opozici do senátních voleb v lednu 2007 představovalo významný krok ke konsolidaci míru. Dle pozorovatelů byly v obou kolech skutečně zaznamenány nesrovnalosti, mnohé z nich ale pramenily pouze z nízké úrovně vzdělání jak úředníků, tak voličů. Volby byly nakonec oficiálně označeny za spravedlivé a svobodné (Freedom House 2006, Election Guide 2018).

Nová ústava z roku 2006 spustila decentralizační proces, který ovšem stále není dokončený. V rámci decentralizace se předpokládalo převedení kompetencí jako je zdravotní péče, základní a střední vzdělávání a zemědělství na provincie. Finančně mělo být kompenzováno 40 % ze státních fiskálních příjmů. I když byly provinční příjmy navýšeny, tak vysoké finanční podpory, jakou deklaruje ústava, nebylo

⁵¹ V prosinci 2005 rozhodl Mezinárodní soudní dvůr ve prospěch RDC v případě invaze na konžské území Ugandou během války ve střední Africe, která zanechala miliony mrtvých. RDC obvinila Ugandu – a další africké sousedy Rwandu a Burundi z napadení svého území a zabíjení civilistů. Země se k obvinění vyjádřily tak, že pouze kontrolovaly své hranice. Ačkoli Uganda oficiálně své jednotky stáhla v roce 2003, vláda RDC tvrdila, že ugandské vojenské jednotky stále na tomto území operují. Soud rozhodl, že Uganda je zodpovědná za porušování lidských práv a mírových dohod. Ugandské milice útočí na civilisty a využívají přírodních zdrojů regionu k financování jejich snah. Z těchto důvodů soud nařídil Ugandě zaplatit náhradu škody RDC pro využívání přírodních zdrojů (zlato, diamanty a dřevo) během tohoto období (Moffett 2014: 247).

dosaženo. Celý proces navíc vyvolal rozpory mezi provinciemi a státem. Výhody, které z něj měly vyplynout se zatím neprojeví. Naopak omezená institucionální kapacita i slabá odpovědnost provinčních úřadů způsobila ve svém důsledku snížení úrovně poskytování základních služeb (World Bank 2018: 28)

Report OECD z roku 2008 uvádí, že většinu sociálních služeb poskytovala jménem státu katolická církev a další náboženské organizace, nevládní neziskové organizace a státní podniky. Zároveň upozorňuje na dlouhodobé selhávání zdravotnického systému, který je podfinancovaný. Schopní lékaři odešli do soukromého sektoru a státní zařízení trpí nedostatkem lékařů a zdravotnického personálu. Zaměstnanci nedostávají včas svůj plat a množství práce často převyšuje jejich pracovní kapacity. Z těchto důvodů narůstá počet soukromých zdravotnických středisek i škol, ty ovšem nejsou kontrolovány státem a mnohdy poskytují nekvalitní péči. Sektor se zároveň potýká s vysokou mírou korupce (OECD 2008).

3.6 Protikabilovské protesty 2015-2018 – Církev v čele opozice

V roce 2015 církev vyzvala k respektování ústavy a postupně se znovu stala prostředníkem mezi opozicí a režimem, které se mezitím opět znesvářily. V prosinci 2015 bylo vyhlášeno, že před plánovanými volbami je nutné provést národní sčítání lidu. Tato podmínka byla považována za snahu oddálit hlasování a prodloužení mandátu prezidenta. Přestože bylo ustanovení nakonec po masových protestech zrušeno, stále panovaly obavy z toho, že prezident Kabila nebude ústavní limity respektovat (Freedom House 2015).

Katolická církev zasáhla do politické krize v prosinci 2016 poté, co se AU pokusila zprostředkovat národní dialog, který ovšem selhal. Pod záštitou CENCO se zástupci opozice s vládou dohodli a byla přijata Silvestrovská dohoda stanovující, že do roku 2017 dojde k uspořádání prezidentských, parlamentních a komunálních voleb. Prezident J. Kabila, jehož funkční období skončilo 16. prosince 2016, měl zůstat do té doby prozatím v čele země. Následně byly ale volby opět odloženy kvůli nepokojům v provincii Kasai a epidemii eboly (Larcher 2018: 19, Richard 2018).

Katolická veřejnost vyzvala k protestnímu pochodu. Zásah policie proti protestujícím byl brutální, zemřelo pět osob, šest kněží bylo zatčeno a 143 kostelů

bylo obklíčeno. Na tento zásah okamžitě reagovali biskupové z kinshaské diecéze v čele s arcibiskupem, kardinálem Laurentem Monsengwou Pasinya. Od této chvíle stála katolická církev v první linii a byla jediným relevantním odpůrcem prezidenta. Tlak opozice polevil po podepsání Silvestrovské dohody, po smrti opozičního vůdce Etienna Tshisekediho již téměř nebyla slyšet (Richard 2018). Bez schopného lídra byla opozice roztržštěná a nedokázala se mobilizovat

Konžská katolická církev naopak schopného vůdce měla a byl jím kardinál Monsengwo. *"Arcibiskup z Kinshasy, monseigneur Monsengwo už není jen prelát a důležitý vůdce katolické církve – protože byl jedním z 80 kardinálů, kteří zvolili posledního papeže Františka v Římě – ale je také politickou postavou, ať už to chce nebo ne."* (Richard 2018)

Nebylo to poprvé, kdy kardinál Monsengwo otevřeně kritizoval J. Kabilu. V roce 2011 veřejně zpochybnil výsledky prezidentských voleb, ve kterých Kabila zvítězil.⁵² Kardinál Monsengwo měl podobně napjatý vztah už s jeho otcem. Někteří kardinálovi kritici to přičítali jeho touze po vedení země, objevily se také informace, že zahraniční partneři (např. Francie) v tomto ohledu vyslovovali kardinálovi podporu. Monsengwo se k tehdejší situaci vyjádřil v roce 2004, kdy se na veřejnost opět dostala myšlenka, že by mohl kandidovat v příštích prezidentských volbách. *„Netoužím po politické moci ... kdybych ji chtěl, vzal bych si ji v roce 1997, s pádem Mobutua, ale neudělal jsem to, protože moje duchovní moc je tisíckrát vyšší."*⁵³ (Jeune Afrique 2011a).

V průběhu roku 2017 církev dvakrát veřejně kritizovala odklad voleb i samotného prezidenta, následně byla několikrát napadena. Mezi nejznámější incidenty patří únorové události, kdy byly během jednoho víkendu napadeny farnosti v několika provinciích. V Centrálním Kasai došlo k vloupání do hlavního semináře a zničení téměř veškerého majetku (Radio Okapi 2017). V Kinshase se šířily letáky vyzývající k zničení katolických škol a kostelů. Jeden kinshaský kostel byl dokonce

⁵² Stejný krok učinilo také Carterovo centrum, protože oficiální výsledky ukazovaly Kabilovo vítězství o výrazný počet hlasů i ve volebních okrscích, které byly voličskou základnou jeho protikandidáta Etienna Tshisekediho. Tshisekedi se tehdy odmítl odvolat u Nejvyššího soudu, protože to byl podle něj předem prohraný boj (Jeune Afrique 2011b, Freedom House 2012).

⁵³ Kardinál Monsengwo od roku 1992 do roku 1996 předsedal Přechodnému parlamentu a Nejvyšší radě republiky. Toto angažování vedlo jeho kritiky k myšlence, že chce převzít moc na místo Mobutua (Larcher 2018).

napaden během mše asi tuctem výtržníků, kteří ničili vybavení a pokusili se kostel zapálit (Musangania 2017). Ve zprávě papežského nuncia se uvádí, že během června došlo k napadení církví v Kasai, konkrétně se jednalo o 60 zasažených farností, 34 náboženských domů, 31 zdravotnických středisek a 141 škol (Lacher 2018: 20). Za tyto útoky měla být dle církve zodpovědná vláda (Lieven 2018).

V prosinci roku 2017 situace vygradovala protestním pochodem organizovaným katolickou veřejností, který byl brutálně potlačen. Zemřelo při něm minimálně osm lidí, 100 lidí včetně 12 kněží bylo zatčeno, obklíčeno bylo 134 farností. Navzdory upozornění OSN, aby bylo respektováno právo lidí demonstrovat, konžské úřady se snažily dělat vše pro potlačení protestů. Pravidelně byl například vypínán internet, aby byla znemožněna koordinace protestů a aby se záběry s policejními zásahy nedostaly k široké veřejnosti. Policie se ale nebála ani přímých zásahů, a to dokonce během mší. V jednom z kinshaských kostelů byla mše přerušena násilným vtrhnutím vojáků a policie, a lidé byli vyhnáni ven slzným plynem (Lieven 2018).

V čele katolické veřejnosti stál Laický koordinační výbor (Comité laïc de coordination – CLC) tvořený dvěma ženami a šesti muži, kteří patří mezi intelektuální elitu s kontakty na zahraniční diasporu.⁵⁴ CLC používal k mobilizaci převážně moderní technologie a sociální sítě. Nejvíce se osvědčila aplikace Whatsapp, která zprávy šifruje a jsou tak méně odhalitelné. Protestující byli v rámci zpráv také instruováni a poučeni, že se mají vyhnout provokacím a rabování a pokud policie zaútočí, mají si kleknout na kolena a modlit se (Lacher a Malzac 2018). Při lednových protestech 2018 došlo v Kinshasa a v několika dalších městech po celé zemi ke střelbě na účastníky demonstrace pořádané katolíky z CLC podporované CENCO. Výsledkem bylo šest mrtvých a 100 zraněných demonstrantů (Guion 2018).

CLC ani pokojné pochody pod její záštitou ale nebyly podporované všemi konžskými diecézemi. CENCO sice oficiální podporu CLC vyjádřilo, ale někteří biskupové z východních provincií považují CLC za politický nástroj kinshaského arcibiskupa Monsengwa (Lacher a Malzac 2018). CLC napsala dopis generálnímu tajemníkovi OSN, kde vyzvala k posílení ochrany civilistů v předvolebním a

⁵⁴ Demonstrace za demokratické volby v RDC tak díky tomu probíhaly i ve Washingtonu, Dakaru, Paříži nebo v Bruselu (Lacher a Malzac 2018).

povolebním období misí MONUSCO.⁵⁵ V dopise také požádala o vyvinutí tlaku na Kabilův režim, propuštění politických vězňů a zrušení stíhání opozičních představitelů pro uklidnění politické situace před volbami. S cílem podpořit provádění CLC slíbila pozastavit protestní akce. Varovala ale, že pokud nedojde k požadovaným krokům, hodlá protesty obnovit a zesílit. Zároveň delegace CENCO absolvovala diplomatické cesty k evropským partnerům (do Bruselu) a do OSN za účelem získání podpory (logistická, finanční, humanitární i know-how) pro konžský lid při realizaci voleb (Sarr 2018b). Katolické církve upnula veškerou svou pozornost na volby v roce 2018, které se měly stát základním kamenem k demokratické tranzici.

3.7 Volby 2018 a současnost – smíření a spolupráce?

Nový arcibiskup Kinshasy Monsignor Fridolin Ambongo na předvolebním mítinku řekl: „*Rozdílnost v politickém názoru, nebo v náboženské přesvědčení nečiní z druhých nepřátele na život a na smrt. Za všech okolností se musíme naučit vzájemně se respektovat i přes všechny odlišnosti.*“ (Euronews 2018).⁵⁶ Předvolební období bylo přitom pro katolickou církev snad více vyčerpávající než pro samotné kandidáty. Celá centrála CENCO již před volbami pečlivě sledovala situace po celé zemi, monitorovala předvolební kampaně, mapovala počty incidentů i počty mrtvých. Sebraná data vždy pečlivě vyhodnotila, ale informace nebyly nikdy uvolněny veřejnosti. Zejména kvůli silnému napětí, které před dlouho očekávanými volbami v zemi panuje. K samotným volbám CENCO vyslalo na více než 40 tisíc vyškolených pozorovatelů. Důvody byly zřejmé: „*Historii naší země známe velmi dobře, riziko podvodu zde existuje. Ten, kdo organizuje volby, je organizuje proto, aby vyhrál, ne aby prohrál,*“ řekl arcibiskup Fridolin Ambongo, mobilizující mladé pozorovatele na očekávaný „den D“ (Taoufiqi, Alline a Monjanel. 2018).

Obavy se nakonec potvrdily; pozorovatelé v mnoha případech konstatovali, že výsledky neodpovídají reálné situaci ve volebních místnostech. Za vítěze byl oficiálně označen Felix Tshisekedi namísto Martina Fayulua, který získal podle pozorovatelů markantní většinu hlasů. O tuto informaci se přitom církevní představitelé otevřeně

⁵⁵ Dopis CLC Antonio Guterresovi přišel několik dní před koncem mandátu z MONUSCO, který byl 27. března obnoven novou rezolucí OSN (Sarr 2018b).

⁵⁶ Všichni tři prezidenští kandidáti zde uvedli, že jsou praktikujícími katolíky (Euronews 2018).

podělili i s několika diplomaty ze zahraničí, protože o Fayulově triumfu nepochybovali (BBC 2019, Keane 2019). CENCO přitom v průběhu voleb reportovalo jasná pochybení. V téměř 9 % volebních místnostech, ve kterých byli jeho pozorovatelé přítomni, údajně nebyla kontrolována identita voličů. Pozorovatelé také uskutečnili rozhovory s více než 80 tisíci voliči, kterým byla při volbě z různých důvodů poskytnuta asistence a téměř pětina z nich nedokázala potvrdit, že jejich volba proběhla svobodně (The Carter Center 2019: 37, 46). Fayulu následně podal proti výsledkům voleb protest a uvedl, že na základě dat od pozorovatelů katolické církve obdržel pohodlnou většinu 61 % hlasů (VOA 2019). Ústavní soud v zemi nicméně potvrdil oficiální výsledky a prohlásil Tshisekediho legitimním vítězem voleb. Fayulu následně vyzval Konžany i mezinárodní společenství k odmítnutí výsledků a naznačil, že jsou dílem tajné dohody mezi Tshisekedi a odcházejícím prezidentem Kabilou. Zároveň ale dodal, že jakýkoli protest musí proběhnout v mezích zákona (Alfa Shaban 2019, The Guardian 2019).

V lednu 2019 podepsali Tshisekedi a Kabila koaliční dohodu, jejíž obsah nebyl nikdy zveřejněn. Tshisekedi je jako nově zvolený prezident hlavou exekutivy, v parlamentu ovšem stále dominuje strana J. Kabily. Zároveň předseda vlády a většina z 65 ministrů a guvernérů je ze strany bývalého prezidenta. Katolická církev se ihned po volbách snažila o usmířování politických odpůrců. V říjnu roku 2019 byla konžská delegace v čele s novým prezidentem pozvána do Říma. Společná cesta na ceremoniál do Vatikánu měla symbolizovat smíření politické rivality v RDC (Mwanamilongo 2019).⁵⁷

Situace mezi katolickou církví a vládou se s příchodem nového prezidenta uklidnila. Nejsou zaznamenány útoky nebo zastrašování církevních představitelů ze strany státu.⁵⁸ V březnu roku 2019 došlo k propuštění několika členů CLC, kteří byli ve vazbě od protikabilovských protestů (U.S. Department of Justice 2019).

⁵⁷ Součástí dvousetčlenné skupiny byl mj. vůdce MLC Jean-Pierre Bemba, poradce bývalého prezidenta Kabily a zástupce jeho strany PPDR Patrick Nkanga, a zejména také poražený kandidát na prezidenta Martin Fayulu. Součástí obřadu bylo jmenování 13 nových kardinálů, včetně arcibiskupa Kinshasy monsignora Fridolina Amborga, který se stal hlavní postavou na cestě k demokratickému přechodu Konga v roce 2019 (Mwanamilongo 2019).

⁵⁸ V oblastech s aktivními ozbrojenými skupinami ale útoky na církevní instituce a představitelů zaznamenávány jsou. Nejedná se ale o cílené napadání, jako tomu bylo za války, spíše jde o způsob zastrašení.

Nová vláda pro rok 2020 předložila Národnímu shromáždění ke schválení rekordní rozpočet na 10 miliard amerických dolarů, což je oproti předchozímu roku nárůst o 63,2 % (africanews 2019). Navýšení státního rozpočtu bylo také jedním z bodů Tsisekediho ambiciózního plánu na posílení země. Jak sám uvedl, rok 2020 bude „rokem akce“ (Hermann 2020).

I když Tshisekedi při svém inauguračním projevu přislíbil kromě propuštění politických vězňů i boj proti korupci, nejnovější informace o zlepšující se situaci nevyovídají. Na začátku roku 2020 vydala katolická církev prohlášení o pokračující korupci a označila nově zavedená opatření jako zcela neúčinná. Zároveň církev upozorňuje na stále přetrvávající konflikty v důlních oblastech kontrolovaných ozbrojenými skupinami, které vydělávají na pašování minerálů. Podle amerického kongresu v roce 2012 jednalo s ozbrojenými skupinami v Kongu na dva tisíce společností, které měli zájem o tamní suroviny (Lokola 2020: 199). Březnové prohlášení katolické církve uvádí, že aktuální situace v roce 2020 je v provinciích Ituri, Severním a Jižním Kivu historicky nejhorší, zaznamenávají nejvyšší počet obětí a lidé mají strach o svou bezpečnost už i ve větších městech (Staff 2020b).

„Ozbrojené skupiny bojují o kontrolu zdrojů, jako jsou vzácné minerály používané v chytrých telefonech. Používají sexuální násilí a hrozbu HIV k vyděšení a kontrole komunit. Z násilnění je válečná zbraň, která se používá k prokázání moci, k hanbě a ponižování obětí. (...) Desítky tisíc žen byly zraněny a traumatizovány. Pozůstalí jsou stigmatizováni, a dokonce odmítáni svými manžely, rodinami a komunitami. To musí skončit,“ uvedla pracovnice Skotského katolického mezinárodního rozvojového fondu (Collins 2020). Církev s pomocí finančních prostředků ze zahraničí zajišťuje pomoc ženám v nouzi, které byly sexuálně napadeny. Pomáhá také se zajištěním zdravotní péče pro oběti, poskytuje poradenství a finanční podporu (Collins 2020).

Katolická církev se ale soustředí i na širší rozvojové aktivity. Díky vybraným organizacím, jako je například Caritas, je nestabilnějším rozvojovým aktérem v RDC. Její fungování do vysoké míry finančně dotují katolíci z celého světa, zejména pak z Evropy a Spojených států (Giovannoni a kol. 2004: 107). Někteří biskupové svou práci v RDC popisují jako totožnou s prací biskupa ve středověku, protože mají podobné podmínky. Církev zde řeší i ekonomiku regionu, v okolí řeky Kongo se staví

mosty, aby mohla probíhat obchodní výměna a lidé se mohli dostat do škola a nemocnic. Biskupové si uvědomují, že by tyto věci měl dělat stát, ale vláda bohužel nekoná a oni zde žijí a snaží se tak postarat se o lidi, kteří jim důvěřují (Lokola 2020: 205).

Všeobecně vidí církve budoucnost ve vzdělání a snaží se, aby na to základní dosáhl co největší počet dětí. Report Světové banky k roku 2018 uvádí, že asi dva miliony dětí ve východních provinciích RDC stále nemají ke vzdělání přístup, mj. proto, že školní budovy byly během války zničeny a stále nedošlo k jejich obnovení (World Bank 2018: 28). Současná ústava umožňuje veřejným školám spolupracovat s církevními autoritami a může poskytovat studentům náboženské vzdělání, pokud o to rodiče požádají (U.S. Department of Justice 2019).

Vláda se i nadále spoléhá při poskytování veřejných služeb právě na náboženské organizace, zejména v oblasti vzdělávání a zdravotnictví. Podle konžského ministerstva školství navštěvovalo 72 % žáků základní školy a 65 % studentů střední školy spravované náboženskými organizacemi a financované státem. Tyto školy se tedy zaregistrovaly do systému a stát jim poté vyplácel peníze na platy učitelů (U.S. Department of Justice 2019). Platy učitelům nicméně chodí minimálně s měsíčním zpožděním. Mzdy jsou vypláceny prostřednictvím Caritas a někteří učitelé i politici to chtějí změnit. Platy státních zaměstnanců byly v této souvislosti diskutovány i v parlamentu, který chce zjednat prošetření a možné změny zákona tak, aby docházelo k vyplácení pomocí místních samospráv. Systém doposud fungoval tak, že peníze na výplaty učitelů rozváželo vozidlo do jednotlivých farností, to je ale velmi snadným terčem pro bandity. Církev v Beni kvůli tomu například přišla za rok a půl o 130 tisíc dolarů. Za jednu z krádeží byl dokonce obviněn důstojník konžské armády, který byl okamžitě odvolán, nikdy však nebyl souzen (Long 2015).

Od roku 2015 se situace nezměnila a každý rok probíhají učitelské stávky kvůli nízkým nebo nulovým platům. V roce 2019 přišel Tshisekedi s plánem bezplatného vzdělávání, který ovšem nesklidil takový úspěch, jak by se dalo očekávat. Zákon o bezplatném vzdělávání začal platit s novým školním rokem a učitelé po celé zemi začali okamžitě protestovat. Tentokrát se k nim přidala i Unie katolických škol. Ne však proto, že by nesouhlasila se systémem bezplatného vzdělávání, jako spíš proto, že v té době 13 tisíc učitelů stále nedostávalo svůj plat a příjmy od rodičů byly často

jejich jedině. Základní učitelský plat navíc zůstal velmi nízký, pohybuje se mezi 100–180 dolary za měsíc.⁵⁹ Učitelské odbory v provincii Jižní Kivu uvedly, že učitelé v září dostali od vlády pouze 75 dolarů, přičemž předchozí výdělek doplněný o příspěvky rodičů činil 250-400 dolarů (Bambi 2019, Société 2019). Unie katolických škol nepožaduje, aby se systém navrátil zpět k placení školného. Upozorňuje však vládu, že vzdělání je důležité pro rozvoj a pokud učitelé nebudou dostatečně zaplacení, není možné očekávat stoupající kvalitu vzdělávání, která je aktuálně ve srovnání s ostatními africkými státy velmi nízká (Bambi 2019).

Při měsíční stávce učitelů na konci roku 2019 se dokonce do ulic vydali také studenti, kteří požadovali návrat učitelů do škol a pokračování ve výuce. V Bukavu demonstrující studenti zabránili věřícím při vstupu na nedělní mše s transparenty, kde stálo: „*Milí rodiče, žádné školy, žádné kostely.*“ či „*V katolických a protestantských církvích už nebude žádná mše, dokud nebudou otevřeny jejich školy.*“ (Nsapu 2019, Radio Okapi 2019).

V oblasti zdravotnictví komplikuje situaci v zemi od listopadu 2018 další epidemie eboly. Díky rychlému vývoji v oblasti výzkumu je již sice dostupná vakcína, největším problémem je ale přesvědčit místní obyvatele, aby při očkování a boji s epidemií spolupracovali. Epidemie se zároveň rozšířila v oblastech, kde stále probíhá otevřený konflikt, což komplikuje jak trasování nákazy, tak i samotnou léčbu. Lidé na venkově navíc často stále nevěří západní medicíně a při obtížích raději vyhledávají tradiční léčitele. Někdy trvá vyjednávání s pacientem i týden, aby léčbu podstoupil a šance na vyléčení se tak snižují. Podobné problémy nastávají i u očkování, kdy lidé věří pověrám, že po očkování zemřou, nebudou moci mít děti nebo že vakcína byla cíleně navržena tak, aby vyhladila jejich komunitu (Africanews 2019a).

Z důvodu nedostatečné zdravotnické infrastruktury, ale i špatných hygienických návyků je populace velice náchylná k nemocem. V boji proti epidemiím se snaží pomoci i katolická církev, která díky svým zdravotnickým střediskům bývá často u prvních případů. Podezřelé případy se poté okamžitě nahlašují provinčním radám a zároveň se zprostředkovávají varovné zprávy i běžným obyvatelům.

⁵⁹ Pro představu ve městech jako je Bukavu, kde byly protesty největší, stojí měsíční pronájem pokoje i 50 dolarů (Bambi 2019).

Informace se lidé dozvídají nejčastěji z rádia nebo televize. S nástupem moderních technologií ale církve uvažuje o zapojení služeb jako je WhatsApp, Facebook nebo Instagram, aby dokázala přesné a relevantní informace efektivně rozšířit mezi co největší počet obyvatel. Tyto služby by chtěla více využívat i pro běžné vzdělávání ohledně prevence onemocnění a hygienických návyků (Staff 2020). Největší misí je vysvětlit místním lidem, že nemoc je reálná a ujistit se, že chápou, jak se šíří, projevuje a co je potřeba dělat, pokud ve svém okolí takový případ zaznamenají. Problémem ale je, že někteří lidé z nejvíce postižených oblastí stále nemají ani dostatečný přístup k vodě (Staff 2019).

Rozsah témat, kterým se katolická církev v Kongu věnuje, je opravdu velký a dalece přesahuje výše popsanou problematiku školství a zdravotnictví. Stále častěji vyzdvihovaným tématem je například životní prostředí a změna klimatu. Biskupská komise pro přírodní zdroje se dlouhodobě věnuje otázce těžby nerostných surovin či kácení konžského pralesa. S tím souvisí také problematika vysychání řeky Kongo, která je nepostradatelná pro místní ekosystém. Biskupská konference se v tomto ohledu snaží i systematicky vzdělávat obyvatelstvo a lobbovat za zákony na ochranu povodí řeky (Tairo 2019). Na regionální úrovni se církve přímo podílí na budování infrastruktury nezbytné pro osobní i nákladní přepravu a obchod. V jiných oblastech se zase s místními podnikateli podílí na lokální správě (případ města Butembo). Církve lze proto vnímat jako velmi dynamického aktéra, schopného reagovat na aktuální problémy a aktivně se podílet na jejich řešení.

Závěr

Demokratická republika Kongo bývá popisována jako opravdové „srdce temnoty“ vyplněné bizarní formou sociálního kanibalismu, kde je společnost svou vlastní kořistí. I když má země v názvu přízvisko demokratická, o demokratickém zřízení se nikdy nedalo hovořit. Nemá ani žádnou pozitivní historickou zkušenost, ze které by mohla čerpat. Do jisté míry je to způsobeno charakteristikou země, které se rozkládá na obrovsky rozsáhlém a těžko kontrolovatelném území pokrytém ze 77 % hustými pralesy. Žije zde přes 250 etnických skupin a většina obyvatel, konkrétně až 70 %, žije pod hranicí chudoby. Pod zemí se ukrývají obrovská naleziště nerostných surovin, díky jejichž kontrole přežívá několik ozbrojených skupin. Kombinace těchto faktorů způsobuje, že země má téměř všechny předpoklady pro vznik konfliktu. Ty navíc dále podporuje absence zkušenosti s demokratickým zřízením, podobná je i situace v okolních zemích.⁶⁰ Kongo je ukázkovým případem pro koncept *failed state*, tedy státu, který je slabý či zhroutilý a dlouhodobě není schopen kontrolovat své území dále než za hranice hlavního města, a navíc není schopen zajistit občanům ani základní služby.

Koncept *failed state* se stal velmi populárním zejména v 90. letech po konci Studené války, kdy se ve světě vyskytovalo největší množství vnitrostátních konfliktů. Státy v rozvojovém světě se potýkaly s narůstající aktivitou ozbrojených skupin, kterým přestala plynout podpora ze západního či východního bloku. Zároveň rozvojové státy doplácely na nezdařený pokus o modernizaci, vycházející ze spontánního společenského vývoje Evropy po průmyslové revoluci, díky kterému došlo k přijetí demokratického zřízení napříč evropskými státy. Anglosaský svět postupně nabytí dojmu, že získal návod na to, jak vyřešit problémy rozvojových regionů. Do praxe jej později uvedl v podobě Programů strukturálního přizpůsobení (Structural Adjustment Programmes, SAPs) vytvořených pro nastartování hospodářského růstu v zemích Třetího světa.⁶¹

⁶⁰ Ve válce se postupně ocitly prakticky všechny sousední země RDC. Od 70. let probíhala občanská válka v Angole, v roce 1994 se odehrála genocida ve Rwandě, Středoafričskou republiku a Jižní Súdán zachvátily občanské války, politické násilí se nevyhnulo ani Burundi.

⁶¹ Vize byla taková, že pomocí strukturálních reforem, založených na aplikaci liberalizačních mechanismů, dojde k rehabilitaci státní ekonomiky a tím i k postupnému hospodářskému růstu, jenž bude následován politickou liberalizací a demokratizací. Tyto vize však zůstaly nenaplněny. Naopak státy pokoušející se uvést tyto primárně ekonomické mechanismy do praxe se propadly do ještě větších dluhů a chudoby. Zejména privatizace školství a zdravotnictví měly nejhorší dopad na neohroženější

Koncept *failed state* je založen na poukazování na nefunkční aspekty státu a analýze procesů, které vedou k jejich selhávání. Tento teoretický přístup se však jeví pro výzkum afrických reálií jako zcela nedostatečný. Autoři pracující s *failed state* svůj výzkum zakládají na Weberově ideálním stavu, tedy historickém modelu evropského státu, který šel zcela odlišnou cestou vývoje než státy v Africe. Zároveň se omezuje na to, že východiskem pro zlepšení situace ve slabých či zhroucených státech je zvýšení kapacity a efektivnosti státních institucí. Ostatně i obory jako politologie či mezinárodní vztahy pracují se státem jako zcela zásadním a nenahraditelným aktérem. V mnoha zemích se nicméně ukazuje, že pokud stát (z různých důvodů) není schopen plnit své funkce, jeho kapacity mohou nahradit jiní aktéři.

Přesto problematika nestátních aktérů a jejich vztah k tradičním formám správy věcí veřejných vzbuzovaly doposud relativně malou vědeckou pozornost. Z těchto důvodů práce ve své druhé kapitole nabízí sumarizaci terminologie, která je s tématem hybridní správy spojena. Koncept hybridní správy, tak jak s ním tato práce operuje, není ještě uceleným konceptem. Jedná se spíše o alternativní *bottom-up* přístup, jak zkoumat institucionální prostředí státu obrácenou optikou. Díky tomu se koncept hybridní správy často pojí s rozvojovou spoluprací. Předpokladem je, že díky podrobné analýze opřené o fungující struktury společnosti, budou rozvojové projekty navrhovány na míru konkrétním státům tak, aby se investované finance dostaly přímo k potřebným.

Klíčovým poselstvím tohoto přístupu je, že ačkoliv má stát jasně danou legitimitu plynoucí ze zákona a jako jediný má monopol na legitimní násilí, neznamená to, že státní instituce jsou primární a určující pro sociální interakci, sociální zabezpečení, budování míru a udržení vnitřní bezpečnosti. Je důležité, aby se současný výzkum více zaměřil na možné kapacity, limity a slabiny hybridní politické správy a prozkoumal možnosti, zdali a jak lze hybriditu či multiplicitu institucí uvnitř státu/napříč jednotlivými úrovněmi státu využít pro dobré vládnutí, budování míru a celkový rozvoj země. Tímto novým přístupem se také otevírá debata o budování státu

část africké populace (ženy a děti). Díky zvýšené snaze o zesílení národního exportu došlo ke snížení výdajů do sociálních služeb a zdravotnictví, což mělo mít souvislost i se zvýšením počtu nakažených virem HIV/AIDS. Kombinace vnitropolitických událostí a snahy vyhovět západním donorům podmínky pro rozvoj zemí ještě více ztížila. V tomto období, kdy se institucionální kapacity státu hroutily, se otevřel prostor pro občanskou společnost a nestátní aktéry.

a o možných nových formách vlády, které z něho mohou spontánně vycházet. Například se může jednat o vládu, jež je kombinací formálních státních struktur a tradičních vůdců. Zároveň je důležité vést diskusi nad mezinárodním uznáním takového zřízení, které ačkoliv se vyvinulo samovolně a zcela bez zásahu zvnějšku, nemusí se mu dostat mezinárodního uznání, protože se odchyluje od standardizovaného modelu správy a působí tak nedůvěryhodně.

Budoucí výzvou pro výzkum hybridní správy je rovněž ustálení typologie, která by mohla být užitečná pro sledování konkrétních faktorů, jež formulují cestu a výsledky hybridního či multiplicitního uspořádání. A umožnila by jasnější posouzení toho, které kombinace faktorů podporují vznik společensky odpovědné vlády a které naopak mohou přispívat k nestabilitě a rozpadu efektivní správy.

Většina výzkumů aplikujících koncept hybridní správy byla doposud zaměřována na roli tradičních vůdců, zločineckých organizací, povstalců či ekonomických aktérů. Zcela ale vypadla diskuse o vztahu mezi státem a protestanskými či katolickými církvemi, které zásadním způsobem ovlivnily a nadále ovlivňují budování afrických států, jak ostatně dokládá první kapitola této práce. V tomto ohledu se diplomová práce zaměřila na vyplnění prázdného místa a snaží se na základě příkladu z RDC upozornit na silnou roli katolické církve nejen v této zemi, ale i v celé Africe. Jak církev, tak i stát představují v mnoha afrických zemích životně důležité póly autority, které spolu zažily období spolupráce i rivality.

Práce nabízí vhled do vnitropolitické situace v důležitých historických momentech Demokratické republiky Kongo. Analýza je vystavěna na dynamickém vztahu státu a katolické církve a upozorňuje na faktory, které tento vztah ovlivnily či nadále ovlivňují. Zároveň dokládá, že slepá místa vzniklá nefungujícím státním aparátem byla vyplněna činností nestátních aktérů, kteří už dnes ve své podstatě zabezpečují fungování státu jako takového. Z toho vyplývá, že nastavení institucionálního rozložení ve veřejném sektoru RDC je výsledkem historického vývoje. Spíše než o nedostatek pravidel a regulací jde o nepřehlednost a komplikovanost systému, který se nachází v nikým nekontrolovaném chaosu.

Země si ve své novodobé historii prošla řadou konfliktů spojených s bojem o moc, zdroje, etnickou rivalitou či přílivem uprchlíků ze sousedních zemí. Důsledkem je prakticky nulová kontrola a řízení některých sektorů, ve kterých stát dlouhodobě na

svoji roli absentuje. Práce mapuje angažovanost konžské katolické církve primárně v oblasti vzdělávání a poskytování zdravotní péče. Zároveň ale také přibližuje práci církve v otázkách spravedlnosti, leadershipu, bezpečnosti, ekonomiky, životního prostředí, boji proti korupci a zejména politiky. Ukazuje se že, církev je silně politicky angažovaná nejenom v současné době, ale bylo tomu tak i v historické perspektivě. Při správě věcí veřejných můžeme roli církve v Demokratické republice Kongo sledovat v pěti hlavních rovinách.

Nejdůležitějším sektorem, ve kterém se katolická církev v zemi angažuje, je vzdělávání, a to jak základní, tak sekundární i terciární. V první polovině 70. let 20. století došlo na nějaký čas ke znárodnění škol a systém se kvůli tomu začal velmi rychle hroutit. Tehdejší prezident Mobutu se proto domluvil s církví na kompromisní dohodě, kdy se do vedení škol navrácí církev. V oblasti financování stát následně selhává a školy pak na dlouhou dobu fungují díky finanční pomoci církví a zejména díky placení školného ze strany rodičů žáků. V loňském roce 2019 do už tak poměrně vyostřené situaci v oblasti školství vstoupila reforma současného prezidenta, jenž zavádí bezplatnou školní docházku na základních a středních školách. Přestože mezinárodní donoři tento krok kvitují, v praxi má výrazné limity. Ze současné situace vyplývá, jak moc je důležité, aby stát při reformách ve školství spolupracoval se zřizovateli škol, mezi něž patří především církevní organizace, a tyto kroky s nimi aktivně konzultoval.

Za druhé se role církve při správě věcí veřejných ukazuje v segmentu zdravotnictví, kde historicky působila jako zřizovatel zdravotnických zařízení. Podobně jako školství je i zdravotnictví do značné míry závislé na stabilitě či propadech státního rozpočtu. Oba sektory jsou zároveň úzce propojené a pokles kvality vzdělávání má přímý dopad na odbornost lékařské péče. Nedostatek státních financí ve zdravotnictví způsobil v sektoru nárůst korupčních praktik. Během obou konžských válek kněží zajišťovali distribuci léků a zdravotnického materiálu, které by jinak byly zcela nedostupné. Zároveň církev zřizuje zdravotnická zařízení po celé zemi, a to i v nejdlehlších regionech, díky čemuž je schopna informovat o potenciálním epidemiologickém nebezpečí.

Za třetí církev sehrává důležitou roli jako mediátor ve válečných konfliktech, konfliktech menšího rozsahu či politických sporech. Církevní představitelé se přitom

stává do pozice vyjednávačů mezi znesvářenými stranami. V tomto ohledu si církev může připsat zásluhy za zprostředkování mírové dohody z Pretorie v roce 2002, která formálně ukončila Druhou válku v Kongu. Od 90. let také aktivně zajišťuje vnitrokonžský dialog mezi vládou, opozicí, podnikateli a občanskou společností.

Církev rovněž významným způsobem přispívá k prosazování demokratických principů. Dlouhodobě vyzývá k dodržování ústavy, upozorňuje na uzurpaci moci a autoritářské praktiky ze strany státu, porušování lidských práv a občanských svobod, projevy sociální nespravedlnosti a funguje tak jako tzv. hlídací pes. Vedle toho aktivně podporuje konání spravedlivých a soutěživých voleb. Při demonstracích vyzývá jejich účastníky k pokojnému průběhu a zdržení se jakéhokoli násilí či rabování. Pomáhá též pronásledovaným opozičním činitelům, kteří čelí různým formám státní represe. V neposlední řadě pak církev poskytuje významnou platformu pro pluralitu politických názorů a zajišťuje pomocí tiskovin, televize a rádií usnadňuje přístup k informacím. Konžská církev se v rámci působnosti neomezuje pouze na domácí prostředí. Díky historicky silnému propojení katolické církve v Kongu a Vatikánu jsou její představitelé schopni k problémům Konga přitahovat i mezinárodní pozornost a vykonávat tak de facto diplomatickou činnost, která umožňuje přinášet tyto otázky mj. na půdu OSN.

Rovněž je nutné katolickou církev v Kongu vnímat jako rozvojového aktéra. Církevní podpora a implementace vybraných rozvojových projektů od zajištění pitné vody, přes vzdělávací kurzy po infrastrukturní projekty, které ovlivňují rozvoj zejména venkovských komunit, na které stát zapomíná. Spolupracuje přitom s řadou zahraničních neziskových a jiných mezinárodních organizací jako je např. Lékaři bez hranic, WHO, UNICEF a další.

Práce katolické církve v RDC v doposud zmiňovaných rovinách ovšem není v rozvojovém světě nijak neobvyklá. Pro obyvatele Konga je však zcela zásadní a její postavení v sociálních službách není jen doplňkové, jak tomu jinde mnohdy bývá. Konžská katolická církev díky své historicky silné ukotvenosti a houževnatosti dokázala obyvatele Konga podporovat v těch nejhorších dobách, a to nejen psychicky, ale zejména proto, že na jejím fungování mnohdy přímo záviselo přežití několika milionů lidí. Z těchto důvodů má katolická církev pro Konžany zásadní význam, a to

i pro jejich důvěru, která se potom odráží i v její legitimitě zasahovat do politických událostí.

Diplomová práce ve své druhé kapitole dokládá, jak silně je katolická církev historicky zapojena do politických událostí v RDC. Napřímo se účastnila opravdu všech zásadních historických okamžiků v zemi a ve většině z nich byla její úloha klíčová. Ne všichni obyvatelé se shodují na tom, že by měla církev v takové míře vstupovat do politického dění. Rozdílný přístup k její politické angažovanosti nalezneme i u jejích představitelů. Někteří veřejně prezentují svůj politický názor, jiní jsou v tomto ohledu zdrženlivější. Od její společenské legitimacy – instituce spravující významné množství sociálních služeb – je odvozována legitimita politická, se kterou dlouhodobě pracuje vedení kinshaské diecéze. Tito charismatičtí vůdci jako byl kardinál Malula, kardinál Monsengwo či kardinál Ambongo, dokázali svou prací jednak upoutat pozornost místních katolíků, ale i Vatikánu včetně samotným papežem.

Katolická církev byla v Kongu mnohdy jediná, kdo mohl lidi mobilizovat, protože na rozdíl od opozice má dostatečně silné struktury. Ačkoliv má církev stabilní hierarchickou strukturu, neznamená to automaticky, že je jednotná. Církev v RDC byla už historicky rozdělena dvou táborů na východní a západní. Východní část konžské katolické církve se tehdy stavěla na stranu L. Kabily, západní byla protikabilovská a promobutuovská. Stejně tak CENCO jakožto vrcholný orgán sídlící v Kinshase, je na východě vnímán jako pouhý nástroj Západu.

Dalším možným vysvětlení pro vnitřní nesváry církve je etnická zaujatost, jak ji popisuje Timothy Longman (2001). Zdá se, že politická prohlášení některých biskupů jsou založena spíše na etnických a regionálních loajalitách než na teologických principech, protože biskupové podporují jen ty, kteří jsou populární v jejich volebním obvodu. Biskupové tradičně hráli důležitou roli při zajišťování toho, aby jejich vlastní etnické komunity získaly spravedlivý podíl na národních zdrojích jak od církve, tak od státu. Etnické skupiny bez zastoupení ve vedení církve se obávají, že budou církví zanedbány. Tato zaujatost se projevuje i v sociální angažovanosti církve. Výše zmíněné důvody poté mohou podkopávat práci církev a snižovat její důvěryhodnost a neutralitu, díky které je uznávána jako hlavní mediační aktér.

Z historické analýzy nadále vyplývá, že představitelé vlády i konzské katolické církve si jsou vědomi jejich vzájemné závislosti. A i přes jistou animozitu a veřejně protichůdná vyjádření jsou tito dva aktéři schopni spolu fungovat a vyjednávat, čímž zajišťují fungování této křehké země. Jasným příkladem jsou události po posledních volbách 2018, kdy církev popřela pravdivost a férovost výsledků i samotného volebního procesu. Přesto však byla schopna sednout si s vládními představiteli za vyjednávací stůl a domluvit se na budoucí spolupráci.

Ovšem v otázkách zajišťování veřejných služeb proces vyjednávání v takové míře nefunguje. Katolická církev zaujímá roli *stínové instituce* pohybující se mezi soukromým a veřejným sektorem. Její úloha se postupem času transformuje, ovšem stát stále funguje jako hlavní aktér, který není sice realizátorem služeb, ale je zadavatelem, který na to (do jisté míry) poskytuje finance. Stejně tak je stát tvůrcem legislativních reforem, čím stanovuje pravidla hry, kterým se církev musí přizpůsobit. Pokud jde tedy o aplikaci teorie hybridní správy na případ katolické církve a státu v RDC, autorka shledává, že církev sice nahrazuje práci státu a je hlavním zřizovatelem a poskytovatelem služeb, zároveň si ale stát uchovává klíčový vliv. Nelze tedy hovořit o projevech *institucionální multiplicity*, protože církev zde nepůsobí jako konkurent státu, nýbrž jako spolupracovník. Při poskytování veřejných služeb dochází k propletení až srůstání státních a církevních institucí, díky čemuž je správa služeb alespoň částečně stabilizována. Procesy probíhají mezi státem a církví na celostátní úrovni, tak lze charakterizovat jako *hybridní vládu*.

K jiným závěrům bychom ovšem mohli dojít při zaměření se na lokální vlády v jednotlivých regionech, které nejsou kontrolovány státem. V tomto směru může dojít k úplnému nahrazení státních institucí. Zejména ozbrojené skupiny mohou vytvářet nová pravidla hry a zcela odlišnou dimenzi spolupráce s lokálními náboženskými institucemi a tradičními vůdci. Bylo by tedy vhodné zaměřit budoucí výzkum na lokální problematiku a operovat komplexně na vyhraněném území s více nestátními aktéry, kteří mohou společně vytvářet i zcela nové formy vlády.

Zdroje

○ Literatura

Abbink, John. 2015. „Religion and Politics in Africa: The Future of ‘The Secular’“. *Africa Spectrum* 49, č. 3, 83-106.

Albrecht, Peter a Moe, Louise W. 2015. „The simultaneity of authority in hybrid orders“, *Peacebuilding* 3, č. 1, 1-16.

Bayart, Jean-Francois. 1989. „Les églises chrétiennes et la politique du ventre: le partage du gâteau ecclésial.“ *Politique Africaine* 35, 3–26.

Birch, Kean a Mykhnenko, Vlad. 2008. *Varieties of Neoliberalism? Restructuring in large industrially dependent regions across Western and Eastern Europe*. Working paper 14, Centre for Public Policy for Regions (CPPR). Dostupné na: https://www.gla.ac.uk/media/Media_62872_smxx.pdf?fbclid=IwAR0hyRf1njIUvoT k4xHU7xd3dsdna48TBPhTxTWFDMrubsB3C4_NusDOMPg (23.5.2020).

Birchard, Raplh, E. 1940. „Copper in the Katanga Region of the Belgian Congo“. *Economic Geography* 16, č.4, 429-436.

Boege, Volker a kol. 2008. *On Hybrid Political Orders and Emerging States: State Formation in the Context of 'Fragility'*. Berlín: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. Dostupné na: <https://gsdrc.org/document-library/on-hybrid-political-orders-and-emerging-states-state-formation-in-the-context-of-fragility/> (4.4.2020).

Carayannis, Tatiana a kol. 2018. Competing networks and political order in the Democratic Republic of Congo: a literature review on the logics of public authority and international intervention. London School of Economics and Political Science. Dostupné na: <http://eprints.lse.ac.uk/100161/> (19.6. 2020).

Carney, J.J. 2016. „The Catholic Church and postcolonial politics in Central Africa“. In *The Routledge Companion to Christianity in Africa*, Elias Kifon Bongmba. New York a Londýn: Taylor & Francis.

Colona, Francesco a Jaffe, Rivke. 2016. „Hybrid Governance Arrangements“. *European Journal of Development Research* 28, č. 2, 1-9.

Cooke, Jennifer G. 2015. „Introduction: The Intersection of Religion and Politics in Africa.“ In: *Religious Authority and the State in Africa. A Report of the CSIS Africa Program*, Jennifer G. Cooke a Richard Downie. Washington, D.C.: Center for Strategic & International Studies.

Covington-Ward, Yolanda. 2016. *Gesture and Power: Religion, Nationalism, and Everyday Performance in Congo*. Durham a Londýn: Duke University Press.

Čapek, Josef. 1949. *Umění přírodních národů*. Praha: Československý spisovatel.

De Herd, Tom a Titeca, Kristof. 2019b. „Introduction: Negotiating Public Services in the Congo“ In: *Negotiating Public Services in the Congo: State, Society and Governance*. Eds. Tom De Herd a Kristof Titeca. Londýn: Zed Books

De Herd, Tom, Titeca, Kristof a Wagemaker, Inke. 2013. „God and Caesar in the Democratic Republic of Congo: negotiating church–state relations through the management of school fees in Kinshasa's Catholic schools“. *Review of African Political Economy* 40, č. 135, 116-131.

Di John, Jonathan. 2008. Conceptualising the causes and consequences of failed states: A Critical Review of Literature. Working Paper 25, Crisis States Research Centre. Dostupné na: <https://gsdrc.org/document-library/conceptualising-the-causes-and-consequences-of-failed-states-a-critical-review-of-the-literature/> (18.6. 2020).

Diamond, M. Jared. 1997. *Guns, Germs and Steel: A Short History of Everybody for the Last 13,000 Years*. New York: Vintage Books

Dorman, Sara, Hammet, Daniel a Nuget, Paul. 2007. „Introduction: Citizenship and Its Casualties in Africa.“ In: *Making Nations, Creating Strangers: States and citizenship in Africa*. Eds. Sara Dorman, Daniel Hammet a Paul Nuget. Leiden: Brill, 3-26.

Freedom House. 2012. *Congo, Democratic Republic of (Kinshasa)*. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/congo-democratic-republic-kinshasa> (8.1.2019).

Gifford, Paul. 1994. Some Recent Developments in Africa Christianity. *African Affairs* 93, č. 373, 513–534.

- Hagmann, Tobias a Péclard, Didier. 2011. Negotiating Statehood: Dynamics of Power and Domination in Africa. *Development and Change* 41, č.4, 539–562.
- Hesselbein, Gabi. 2007. *The Rise and Decline of the Congolese State : An Analytical Narrative on State-Making*. Working Paper 21, Crisis States Research Centre. Dostupné na: <http://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/csrc-working-papers-phase-two/wp21.2-rise-and-decline-of-the-congolese-state.pdf> (5.5. 2020).
- Kabongo-Mbaya. Philippe B. 1992. *L'Eglise du Christ au Zaïre: formation et adaptation d'un protestantisme en situation de dictature*. Paříž: Karthala.
- Kalenda, Jan. 2011. „Moderní teorie formování evropských států: čtyři teoretické tradice“. *Historická sociologie* 3, č. 2, 19–36.
- Kasomo, Daniel a Napoo, Naila Geoffry. 2013. „The Relationship between Church and State.“ *International Journal of Applied Sociology* 3, č. 2, 9-18.
- Lokola, Raphael Okitafumba. 2020. The Self-Understanding of the Congolese Church during War: CENCO in the Grip of the Greatest Modern Humanitarian Crisis. *Journal of Religious History* 44, č.2, 187-211.
- Longman, Timothy. 2001. „Church Politics and the Genocide in Rwanda.“ *Journal of Religion in Africa* 31, č. 2, 163-186.
- Longman, Timothy. 2001. Congo: A Tale of Two Churches. *America* 184, č. 11.
- Lund, Christian. 2006. Twilight Institutions: Public Authority and Local Politics in Africa, *Development and Change* 37, č.4, 685-705.
- Lund, Michael and Santiso, Carlos. 1998. „National Conferences“ In: *Democracy and Deep-rooted Conflict: Options for Negotiators*. Peter Harris a Ben Reilly. Stockholm: International IDEA.
- Manby, Bronwen. 2009. *Struggles for Citizenship in Africa*. Londýn a New York: Zed Books.
- Meagher, Kate, De Herdt, Tom a Titeca, Kristof. 2020. *Unravelling public authority: paths of hybrid governance in Africa*. Research brief 10, IS Academy on Human

Rights in Fragile States. Dostupné na: <https://biblio.ugent.be/publication/5863789> (18.6.2020).

Moffett, Luke. 2014. Justice for Victims before the International Criminal Court. Abingdon: Routledge.

Meagher, Kate. 2012. The Strength of Weak States? Non-State Security Forces and Hybrid Governance in Africa, *Development and Change* 43, č.5, 1073-1101.

Meditz, Sandra W. a Merrill, Tim. 1994. *Zaire: a country study*. Washington DC: GPO for the Library of Congress.

Michalopoulos, Stelios a Papaioannou, Elias. 2013. „Pre-colonial Ethnic Institutions and Contemporary African Development.“ *Econometrica* 81, č. 1, 113–152.

Muyembe-Tamfum, J.J. 1999. Ebola Outbreak in Kikwit, Democratic Republic of the Congo: Discovery and Control Measures. *The Journal of Infectious Diseases* 179, 259-262.

Okafor, Stephan O. 1982. „Bantu Philosophy:" Placide Tempels Revisited“. *Journal of Religion in Africa* 13, č.2, 83-100.

Oliver, Roland a Atmore, Anthony. 2001. *Medieval Africa, 1250–1800*. Cambridge: Cambridge University Press.

Phiri, Issac. 2001. *Proclaiming Political Pluralism: Churches and Political Transitions in Africa*. Londýn: Greenwood Publishing Group.

Rosenau, James N. 1992. „Governance, Order. and Change in World Politics“. In *Governance without Government: Order and Change in World Politics* Eds. James N. Rosenau a Ernst-Otto Czempiel. Cambridge: Cambridge University Press.

Rudock, Janet. 2001. *A Crocodile in the Pool: Tales of a Diplomat's Wife in the Congo*. Renfrew: GeneralStore PublishingHouse.

Sundkler, Bengt a Steed, Christopher. 2004. *A History of the Church in Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.

Titeca, Kristof a De Herdt, Tom. 2011. Real Governance beyond the 'Failed State': Negotiating education in the Democratic republic of Congo. *African Affairs* 110, č.439, 213-231).

Warkentin, Raija. 1996. „Traditional African Religion and Modern Christianity in Zaire: The Case of the Bira“, *Anthropologica* 38, č. 1, 3-19.

Weber. Max. 1998. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh.

Williams, Susan. 2016. *Spies in the Congo*. New York: Public Affairs.

Winsome. Leslie J. 2019. *Zaire: Continuity And Political Change In An Oppressive State*. Londýn: Routledge.

Young, Crawford. 2007. „Nation, Ethnicity, and Citizenship: Dilemmas of Democracy and Civil Order in Africa.“ In: *Making Nations, Creating Strangers: States and citizenship in Africa*. Eds. Sara Dorman, Daniel Hammet a Paul Nuget. Leiden: Brill, 241-264.

○ Prameny

AFRICA MONDE TV. 2019. *Mobutu sese Seko Discours du 24 avril 1990 a N'Sele*. YouTube video. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=BTgQ_g0paUY (21.6.2020).

Africanews. 2019. *DRC targets 63% budget increase for 2020*. Dostupné na: <https://www.africanews.com/2019/11/14/drc-targets-63-percent-budget-increase-for-2020-business-africa/> (11.6.2020).

Africanews. 2019a. *Distrust, violence hamper Ebola treatment efforts in DR Congo*. Dostupné na: <https://www.africanews.com/2019/07/24/distrust-violence-hamper-ebola-treatment-efforts-in-dr-congo/> (22.6. 2020).

Afrobarometer. 2016. *Trustworthy institutions play vital role in Africa's development, new Afrobarometer findings suggest*. Dostupné na: http://afrobarometer.org/sites/default/files/press-release/round-6-releases/ab_r6_pr11_Trustworthy_institutions_and_development_in_Africa.pdf (6.6. 2020)

Ajiambo, Doreen. 2020. *Women accused of witchcraft in Ghana find refuge in outpost run by sisters*. Dostupné na: <https://www.globalsistersreport.org/news/ministry/news/women-accused-witchcraft-ghana-find-refuge-outpost-run-sisters> (18.6. 2020).

Alfa Shaban, Abdul Rahman. 2019. *DRC poll aftermath: Fayulu going to court, says won by 61%*. Dostupné na: <https://www.africanews.com/2019/01/11/live-drc-poll-aftermath-france-belgium-shocked-govt-accepts-result/> (23.5.2020).

Bambi, Jerry. 2019. *DRC: Teachers strike paralyse catholic private schools [Morning Call]*. Dostupné na: <https://www.africanews.com/2019/10/22/drc-teachers-strike-paralyse-catholic-private-schools-morning-call/> (22.6.2020.)

BBC. 2014. *Rwanda genocide: 'Domino effect' in DR Congo*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-26946982> (6.5. 2020).

BBC. 2015. *South Africa police investigate 'snake pastor' church raid*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-33846897> (11.6.2020).

BBC. 2018. *South Africa's 'Doom Pastor' found guilty of assault*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-43002701> (11.6.2020).

BBC. 2019. *DR Congo presidential election: Church questions results*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-46827760> (23.5.2020).

BlackPast. 2009. *Patrice Lumumba, "Speech at Accra", 1958*. Dostupné na: <https://www.blackpast.org/global-african-history/1958-patrice-lumumba-speech-accra/> (19.6. 2020).

Castle, Stephen. 2001. *Belgium admits role in killing of African Leader*. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/belgium-admits-role-in-killing-of-african-leader-9215790.html> (23.5.2020).

Collins, Charles. 2020. *Lenten campaign in Scotland helps sexual violence victims in DR Congo*. Dostupné na: <https://cruxnow.com/church-in-africa/2020/03/lenen-campaign-in-scotland-helps-sexual-violence-victims-in-dr-congo/> (22.6. 2020).

Corera, Gordon. 2013. *MI6 and the death of Patrice Lumumba*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-22006446> (23.5.2020).

Country Review. 2013. *Congo (DRC) Review 2013*. Dostupné na: <http://www.countrywatch.com/Intelligence/CountryReviews?CountryID=40> (10.1.2018).

CountryWatch. 2013. *Congo (DRC) Review 2013*. Dostupné na: <http://www.countrywatch.com/Intelligence/CountryReviews?CountryID=40> (10.1.2019).

Countrymeters. 2020. *Religion of Africa*. Dostupné na: <https://countrymeters.info/en/Africa> (5. 3. 2020)

De Weijer, Frauke. 2014. *A context of multiple institutions – Engaging in fragile settings*. Dostupné na: <https://www.thebrokeronline.eu/a-context-of-multiple-institutions-d8/> (5.4. 2020).

Dictionary of African Christian Biography. 2020. *Malula, Joseph (A,D)*. Dostupné na: <https://dacb.org/stories/democratic-republic-of-congo/malula-2joseph/> (27.5. 2020).

DW. 2018. *Patrice Lumumba, uncompromising independence fighter*. Dostupné na: <https://www.dw.com/en/patrice-lumumba-uncompromising-independence-fighter/a-44245070> (23.5.2020).

Election Guide. 2018. *Democratic Republic of the Congo*. Dostupné na: <http://www.electionguide.org/countries/id/51/> (10.1. 2018).

Encyclopaedia Britannica. 2020. *Belgian Congo: Joseph Kasavubu*. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Joseph-Kasavubu> (24.5. 2020)

Euronews. 2018. *RDC : le rôle-clé de l'Eglise catholique qui appelle à l'unité*. Dostupné na: <https://fr.euronews.com/2018/11/26/rdc-le-role-cle-de-l-eglise-catholique-qui-appelle-a-l-unite> (2.3.2020).

European Centre for Disease Prevention and Control. 2020. *Ebola outbreak in the Democratic Republic of the Congo*. Dostupné na: https://www.ecdc.europa.eu/en/ebola-virus-disease-outbreak-democratic-republic-congo-ongoing?fbclid=IwAR1R60P3FCJaoKP_xgKCEceduyQ3oKJ3_BpOr9_y1R3CtsIDVVgZkW4Y_2s (11.6.2020).

Fihlani, Pumza. 2016. *Why some African governments are clamping down on churches*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-35362567> (11.6.2020).

Freedom House. 2005. *Congo, Democratic Republic of (Kinshasa)*. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2005/congo-democratic-republic-kinshasa> (8.1.2018).

Freedom House. 2006. *Congo, Democratic Republic of (Kinshasa)*. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/congo-democratic-republic-kinshasa> (8.1.2018).

Freedom House. 2012. *Congo, Democratic Republic of (Kinshasa)*. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/congo-democratic-republic-kinshasa> (8.1.2018).

Freedom House. 2015. *Congo, Democratic Republic of (Kinshasa)*. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/congo-democratic-republic-kinshasa> (8.1.2018).

Galtunga. Johan. 1964. *Violence, Peace, and Peace Research*. Dostupné na: http://www2.kobeu.ac.jp/~alexroni/IPD%202015%20readings/IPD%202015_7/Galtung_Violence,%20Peace,%20and%20Peace%20Research.pdf (6.6. 2020).

Gersman, Boris. 2016. *Witchcraft Beliefs and the Erosion of Social Capital*. Dostupné na: <https://www.aehnetwork.org/blog/witchcraft-beliefs-and-the-erosion-of-social-capital/> (17.6. 2020).

Gras, Romain, Tshiamala, Stanis B. 2019. *DRC: Who's who in the new ministerial crew*. Dostupné na: <https://www.theafricareport.com/17049/drc-whos-who-in-the-new-ministerial-crew/>(11.6.2020).

Guion Anne. 2018. *Pourquoi l'Église catholique dérange le pouvoir en RDC*. Dostupné na: http://www.lavie.fr/actualite/monde/pourquoi-l-eglise-catholique-derange-le-pouvoir-en-rdc-27-01-2018-87687_5.php (2.3.2020).

Herbst, Jeffrey, Mills, Greg. 2009. *There Is No Congo: Why the only way to help Congo is to stop pretending it exists*. Dostupné na: <https://foreignpolicy.com/2009/03/18/there-is-no-congo/> (11.6.2020).

Hermann, Clarissa. 2020. *DRC: President Tshisekedi's first year in office*. Dostupné na: https://www.dw.com/en/drc-president-tshisekedis-first-year-in-office/a-52135951?fbclid=IwAR1tL_xAqMyjxI6CBzIxn_BUDPEQWLWZWPkwmwYW_AeQte6jhbud6HNgFEU (22.5. 2020).

IMF. 2019. *Five Takeaways from Democratic Republic of the Congo's IMF Program*. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/12/20/na122019five-takeaways-from-the-democratic-republic-of-the-congos-imf-program> (11.6.2020).

Internal Displacement Monitoring Centre. 2020. *Democratic Republic of the Congo*. Dostupné na: <https://www.internal-displacement.org/countries/democratic-republic-of-the-congo> (11.6.2020).

Jenkins, Phillip. 2019. *The moral authority of Congolese churches*. Dostupné na: <https://www.christiancentury.org/article/notes-global-church/moral-authority-congolese-churches> (17.6. 2020).

Jeune Afrique. 2011a. *Présidentielle en RDC : le cardinal Monsengwo met en doute la « crédibilité » du scrutin*. Dostupné na: <https://www.jeuneafrique.com/178145/politique/pr-sidentielle-en-rdc-le-cardinal-monsengwo-met-en-doute-la-cr-dibilit-du-scrutin/> (20.6.2020).

Jeune Afrique. 2011b. RDC : « situation explosive » selon Juppé, le Centre Carter note de « graves irrégularités ». Dostupné na: <https://www.jeuneafrique.com/178151/politique/rdc-situation-explosive-selon-juppe-le-centre-carter-note-de-graves-irr-gularit-s/> (20.6.2020).

Keane, Fergal. 2019. *DR Congo poll: The divisive aftermath of Tshisekedi's victory*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-46823459> (23.5.2020).

Krippahl, Cristina. 2018. *DR Congo: 'The church has to walk a very fine line'*. Dostupné na: <https://www.dw.com/en/dr-congo-the-church-has-to-walk-a-very-fine-line/a-42002319> (20.6. 2020).

Larcher, Laurent a Malzac, Marie. 2018. *Ces catholiques de la RD-Congo qui se lèvent contre Kabila*. Dostupné na: <https://www.la-croix.com/Religion/Catholicisme/Monde/catholiques-RD-Congo-levent-contre-Kabila-2018-02-23-1200915990> (21.6. 2020)

Larcher, Laurent. 2018. *L'Eglise assume sa dissidence en RD-Congo*. Dostupné na: <https://www.la-croix.com/Monde/Afrique/LEglise-assume-dissidence-RD-Congo-2018-01-19-1200907105> (13.5.2020).

Le Monde. 1982. *Quatre prélats auraient fait l'objectiv de mesures d'intimidation de la part des autorités*. Dostupné na: https://www.lemonde.fr/archives/article/1982/03/15/quatre-prelats-auraient-fait-l-objet-de-mesures-d-intimidation-de-la-part-des-autorites_2888174_1819218.html (13.5.2020).

Lieven, Samuel. 2018. *En RD-Congo, le pouvoir réprime la « marche » des catholiques contre Kabila*. Dostupné na: <https://www.la-croix.com/Religion/Catholicisme/Monde/catholiques-RD-Congo-levent-contre-Kabila-2018-02-23-1200915990>

croix.com/Religion/Catholicisme/Monde/En-RD-Congo-pouvoir-reprime-marche-catholiques-contre-Kabila-2018-01-01-1200902983 (12.5. 2020).

Long, Nick. 2015. *Catholic Church in DRC Defends Role in Paying Teachers*. Dostupné na: <https://www.voanews.com/africa/catholic-church-drc-defends-role-paying-teachers>

Malzac, Marie a Sarr Lucie. 2018. *New Kinshasa archbishop in the service of human dignity*. Dostupné na: <https://international.la-croix.com/news/new-kinshasa-archbishop-in-the-service-of-human-dignity/8915> (17.6. 2020).

Malzac, Marie. 2019. *Catholic Church and politics in the DR Congo*. Dostupné na: <https://international.la-croix.com/news/catholic-church-and-politics-in-the-dr-congo/9758> (17.6. 2020).

Marshall. 2018. *The world's most committed Christians live in Africa, Latin America – and the U.S.* Dostupné na: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/08/22/the-worlds-most-committed-christians-live-in-africa-latin-america-and-the-u-s/>(11.6.2020).

Medecins sans Frontieres. 2001. *Mortality, violence and lack of access to healthcare in the Democratic Republic of Congo*. Dostupné na: <http://www.msf.org/en/article/mortality-violence-and-lack-access-healthcare-democratic-republic-congo> (8.1.2018).

Médecins Sans Frontières. 2020. *Crisis update - April 2020*. Dostupné na: <https://www.msf.org/drc-ebola-outbreak-crisis-update>(11.6.2020).

Mules, Ineke. 2019. *Africa's forgotten stateless population*. Dostupné na: <https://www.dw.com/en/africas-forgotten-stateless-population/a-47467792> (6.6. 2020).

Musangania, Jean-Paul. 2017. *À Kinshasa, la paroisse Saint-Dominique « sous le choc de la profanation »*. Dostupné na: <https://africa.la-croix.com/a-kinshasa-paroisse-saint-dominique-choc-de-profanation/> (21.6. 2020).

Mwakideu, Chrispin. 2019. *DRC: Is President Tshisekedi a puppet of Kabila?* Dostupné na: <https://www.dw.com/en/drc-is-president-tshisekedi-a-puppet-of-kabila/a-50171782> (12.4. 2020).

Mwanamilongo, Saleh. 2019. *En RDC, l'église catholique peut-elle réconcilier les politiques ?* Dostupné na: <https://www.dw.com/fr/en-rdc-léglise-catholique-peut-elle-réconcilier-les-politiques/a-50733637> (11.6.2020).

Nsapu, Ester. 2019. RDC : Grève des enseignants du Sud-Kivu. Dostupné na: <https://afrique.lalibre.be/41434/rdc-greve-des-enseignants-du-sud-kivu/> (22.6. 2020).

Nzongola-Ntajala, Georges. 2011. *Patrice Lumumba: the most important assassination of the 20th century.* Dostupné na: <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2011/jan/17/patrice-lumumba-50th-anniversary-assassination> (23.5.2020).

OECD. 2008. *DRC Common Assistance Framework.* Dostupné na: <https://www.oecd.org/countries/democraticrepublicofthecongo/40696261.pdf> (23.5.2020).

Pew Research Center. 2010. *Tolerance and Tension: Islam and Christianity in Sub-Saharan Africa.* Dostupné na: <https://www.pewforum.org/2010/04/15/executive-summary-islam-and-christianity-in-sub-saharan-africa/> (11.6.2020).

Pew Research Center. 2018. *The Age Gap in Religion Around the World.* Dostupné na: <https://www.pewforum.org/2018/06/13/the-age-gap-in-religion-around-the-world/> (11.6.2020).

Radio Okapi. 2017. RDC: les miliciens de Kamwina Nsapu saccagent le grand séminaire Malole. Dostupné na: <https://www.radiookapi.net/2017/02/19/actualite/securite/rdc-les-miliciens-de-kamwina-nsapu-saccagent-le-grand-seminaire-malole> (13.6. 2020).

Radio Okapi. 2019. *RDC : marche pacifique des élèves contre la grève des enseignants.* Dostupné na: <https://www.radiookapi.net/2019/11/18/actualite/education/rdc-marche-pacifique-des-eleves-contre-la-greve-des-enseignants> (22.6. 2020).

Richard, Florence. 2018. *L'Église catholique congolaise, de médiateur à acteur de la mobilisation*. Dostupné na: <https://www.france24.com/fr/20180123-republique-democratique-congo-marches-pacifiques-cenco-eglise-catholique-jospeh-kabila> (20.6. 2020).

Sarr, Lucie. 2018a. *DR Congo Church officials deplore police violence*. Dostupné na: <https://international.la-croix.com/news/dr-congo-church-officials-deplore-police-violence/7040> (17.6. 2020).

Sarr, Lucie. 2018b. *En RD-Congo, l'Église catholique change de stratégie dans sa lutte pour l'alternance politique*. Dostupné na: <https://www.la-croix.com/Religion/Catholicisme/Monde/En-RD-Congo-IEglise-catholique-change-strategie-lutte-lalternance-politique-2018-03-20-1200922401> (14.3.2020).

Sarr, Lucie. 2018c. *En RD-Congo, qui était le cardinal Malula?*. Dostupné na: <https://africa.la-croix.com/en-rd-congo-qui-etait-le-cardinal-malula%e2%80%89/> (14.5. 2020).

Sarr, Lucie. 2019. *DR Congo bishops divided over Felix Tshisekedi's victory*. Dostupné na: <https://international.la-croix.com/news/dr-congo-bishops-divided-over-felix-tshisekedis-victory/9337> (17.6. 2020).

Société, Dans. 2019. *RDC: des messes perturbées par des manifestations contre la grève des enseignants à Bukavu*. Dostupné na: <https://afrique.lalibre.be/41579/rdc-des-messes-perturbees-par-des-manifestations-contre-la-greve-des-enseignants-a-bukavu/> (22.6. 2020).

Staf, Crux. 2019. *Catholic agency works to battle growing Ebola crisis in Congo*. Dostupné na: <https://cruxnow.com/church-in-africa/2019/07/catholic-agency-works-to-battle-growing-ebola-crisis-in-congo/> (22.6. 2020).

Staf, Crux. 2020a. *Congo's Ebola crisis may help in coronavirus fight, Catholic charity says*. Dostupné na: <https://cruxnow.com/church-in-africa/2020/04/congos-ebola-crisis-may-help-in-coronavirus-fight-catholic-charity-says/> (22.6. 2020).

Staff, Crux. 2020b. *Congo bishops say corruption continues under new régime*. Dostupné na: <https://cruxnow.com/church-in-africa/2020/03/congo-bishops-say-illicit-enrichment-continues-under-new-regime/> (22.6. 2020).

Tairo, Apolinari. 2019. *Saving River Congo from drying up*. Dostupné na: <https://www.theeastafrican.co.ke/scienceandhealth/Saving-River-Congo-from-drying-up/3073694-5364210-j2bnyg/index.html> (12.6. 2020).

Taoufiqi, Ilhame, Alline, Clément, Monjanel, Robin. 2018. *Présidentielle en RDC : les églises au coeur de la vie politique*. Dostupné na: <https://information.tv5monde.com/afrique/presidentielle-en-rdc-les-eglises-au-coeur-de-la-vie-politique-276695> (11.6.2020).

The Carter Center. 2019. *Democratic Republic of the Congo 2018 Harmonized Presidential, Parliamentary and Provincial Elections*. Dostupné na: https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/election_reports/drc-2018-election-report-final-en.pdf (23.5.2020).

The Guardian. 2004. *'Coup attempt' rocks Congolese capital*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2004/jun/11/congo> (10.1.2018).

The Guardian. 2019. *DRC court confirms Felix Tshisekedi winner of presidential election*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/20/drc-court-confirms-felix-tshisekedi-winner-of-presidential-election> (23.5.2020).

The New York Times. 1981. *The C.I.A. and Lumumba*. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/1981/08/02/magazine/the-cia-and-lumumba.html> (23.5.2020).

Titeca, Kristof, De Herd, Tom. 2019a. *Failed state? How the DRC continues to deliver public services*. Dostupné na: <https://qz.com/africa/1716136/failed-state-how-the-drc-continues-to-deliver-public-services/>(11.6.2020).

U.S. Department of Justice. 2002. *International Religious Freedom Report: Democratic republic of Congo 2002*. Dostupné na: <https://www.justice.gov/eoir/country/congo-democratic-topical> (11.6.2020).

U.S. Department of Justice. 2019. *International Religious Freedom Report: Democratic republic of Congo 2019*. Dostupné na: <https://www.justice.gov/eoir/country/congo-democratic-topical> (11.6.2020).

UN. 2012. *Democratic Republic of Congo: Media and telecoms landscape guide*. Dostupné na: <http://www.cdacnetwork.org/contentAsset/raw-data/778296d0-a9ea-4938-a047-a58b22c38d20/attachedFile> (5.4. 2020).

UNHCR. 2019. *Global Trends: Forced Displacement in 2018*. Dostupné na: https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf?fbclid=IwAR0iAgsb_3WfG4skMFqZmLIRS9xvXlqnT8kdI9Cc4060Saoni3vlssjLLfg (6.6.2020).

Uppsala Conflict Data Program. 2020. *DR Congo (Zaire)*. Dostupné na: <https://ucdp.uu.se/country/490> (11.6.2020).

VOA. 2019. *DR Congo Opposition Candidate Fayulu Challenges Election Results in Court*. Dostupné na: <https://www.voanews.com/africa/dr-congo-opposition-candidate-fayulu-challenges-election-results-court> (23.5.2020).

WoodrowWilsonCentre. 2013. *Capital Accumulation and Emergence of New Power Elite in South Africa and the DRC*. YouTube video. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=5HFTp7MKYqA> (22.6.2020).